Wiktor Grosz

MI SODORTA LENGYELORSZÁGOT AZ 1939 SZEPTEMBERI KATASZTRÓFÁBA

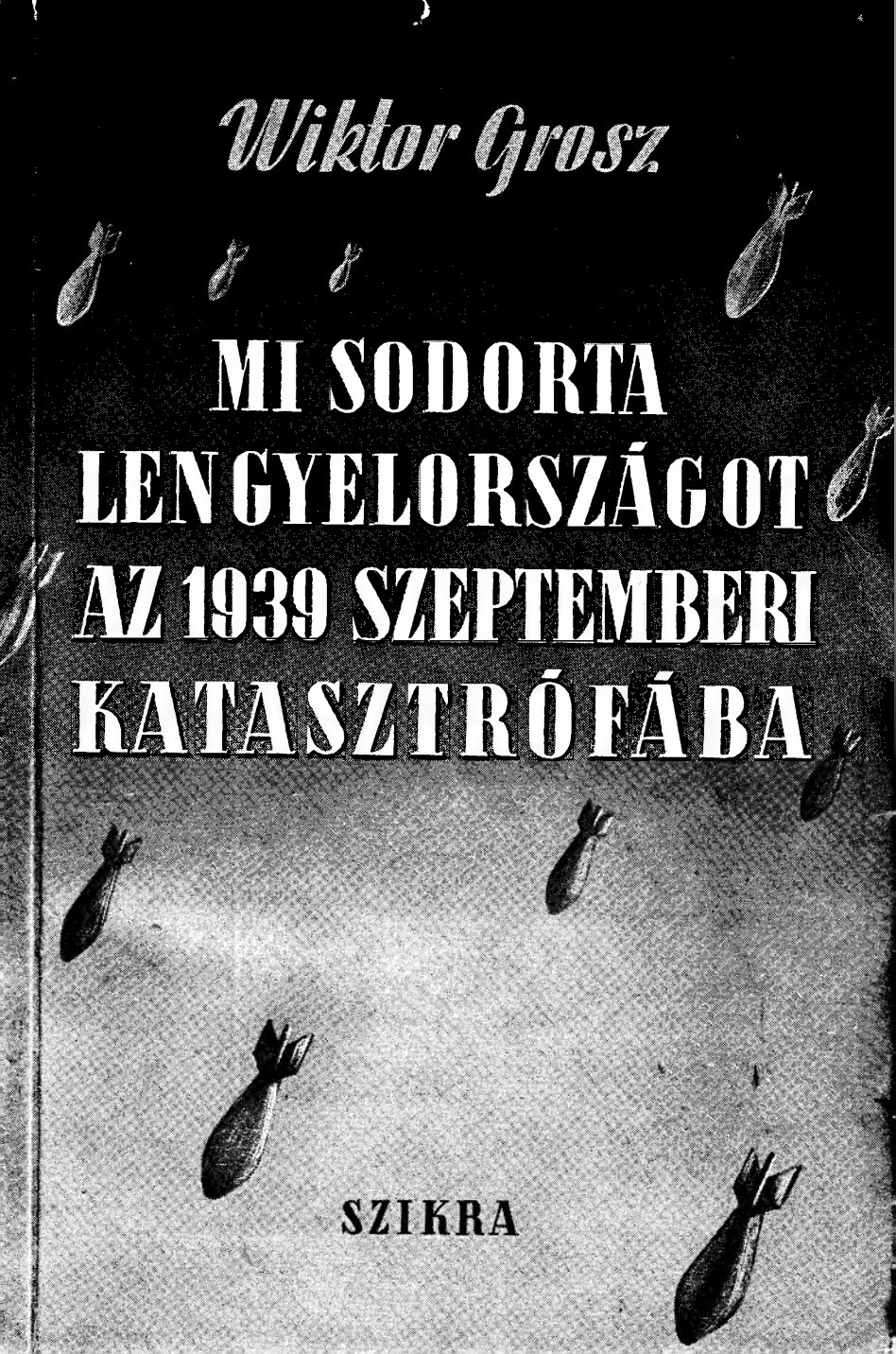

SZIKRA

SZIKRA

WIKTOR GROSZ

MI SODORTA LENGYELORSZÁGOT AZ 1939 SZEPTEMBERI KATASZTRÓFÁBA

SZIKRA

BUDAPEST 1950

A mű eredeti címe:
U ZRODEL WRZESNIA 1939
Czytelnik, 1949

TARTALOM

I. A „nagyhatalmi" hóbort 9
II. A „nagyhatalmi" külpolitika 22
III. Az internálótáborok és provokációk politikája 49
IV. A nemzet nem volt vak — a nemzet harcolt 68
V. A szakadék szélén 84
VI. Az új jövő előhírnökei 104

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

ELŐSZÓ

Lengyelország ezeréves fennállása óta igen sok nehézségen és szenvedésen ment át. Történelmi multunk folyamán számos csapást és nemzeti katasztrófát értünk meg s még sincs semmi túlzás abban, ha megállapítjuk, hogy a lengyel nemzetnek az elmúlt évezred folyamán egyetlenegyszer sem volt olyan katasztrófában része, mint amilyen 1939 szeptemberében és a szeptemberi összeomlás következtében rázúdult.

Nemcsak a villámszerűen bekövetkezett katonai vereségről van szó, hanem arról is, hogy ennek következtében borzalmasan elpusztították és kirabolták az országot. Városaink — Varsóval az élükön — romhalmazzá váltak. Sok nemzedék kulturális és gazdasági vívmányai — amelyeket az idők viszontagságai eddig megkíméltek — egyszersmindenkorra elpusztultak. Kultúránk a teljes megsemmisülés előtt állt, nemzetünket pedig a tökéletes biológiai kiirtás réme fenyegette, amely ijesztő komorsággal vetette előre árnyékát Oswiecim, Majdanek és Treblinka gázkamráiból.*

---

* Ejtsd: Osvienczim = Auschwitz.

Ha a Szovjet Hadsereg felszabadító elönyomulása késik s ha a hitleri megszállás még tovább tart, olyan veszteségeket szenvedtünk volna, amelyeket semmiféle erő nem tehetett volna jóvá.

A szeptemberi katasztrófát követő öt borzalmas esztendő Lengyelországot szörnyű szakadék szélére juttatta.

Pedig ez a katasztrófa nem volt sem véletlen, sem meglepetésszerű, sőt még az sem állítható, hogy azt kizárólag Németország katonai fölénye okozta volna. A szeptemberi katasztrófa okai több tényezőből tevődnek össze s ezek mind mélyebbek és komolyabbak, semhogy őket Lengyelország és Németország ipari és katonai hatóképességének egyszerű összehasonlításával lehetne magyarázni.

Az utolsó háború — minden eddiginél inkább — nemcsak a küzdő felek katonai erejének értékmérője, hanem a modern világ társadalmi és politikai eszméinek tűzpróbája is volt. Történelmi szempontból kétségtelen bizonyítékát adta annak, hogy milyen példátlan hatalmat teremtett meg a szocializmus azzal, hogy az ingatag cári birodalmat egyöntetű, hatalmas munkás-paraszt állammá alakította át. A második világháború a mai nemzedék szempontjából azokat igazolta, akik azt vallották, hogy a nemzetek biztonságát a Szovjetunió részvétele nélkül kiépíteni nem lehet, s ugyanakkor bebizonyította, milyen igazuk volt azoknak, akik a Szovjetunióban mindig a fasizmus elleni küzdelemnek és a világbéke védelmének vezető hatalmát látták.

A lengyel nemzet szempontjából pedig azokat igazolta, akik a „második függetlenség" egész tar-*

* Lengyelország „második függetlenségének" nevezik a két világháború közötti időszakot. — *Ford.*

tama alatt hangoztatták, hogy a kapitalista gazdaságpolitika, a reakciós belpolitika és a szovjetellenes, reakciós külpolitika vesztébe viszi Lengyelországot.

Ha valóban erős és állandó Lengyelországot akarunk s nem olyat, amely csak a történelem egyik viharától a másikig áll fenn, ha olyan hazát kívánunk, amely dacolni tud a sorscsapásokkal, akkor a történelem nagy és véres leckéjéből le kell vonnunk a szükségszerű következtetéseket.

De a múlt hibáit csak úgy kerülhetjük el, ha előbb tüzetesen megismerjük őket.

Ha a szeptemberi katasztrófát előidéző hibákat egyszersmindenkorra ki akarjuk küszöbölni, akkor mindenekelőtt ismernünk kell azokat az okokat, amelyek hazánk szeptemberi katasztrófájára vezettek.

E füzet célja az, hogy Lengyelország legnagyobb nemzeti tragédiájának okait megismertesse az olvasóval.

I. fejezet

A „NAGYHATALMI“ HÓBORT

A lengyel gimnazista a Lengyelországról szóló tananyagból mindenekelött azt a megállapitást vitte magával az életbe, hogy Lengyelország — „nagyhatalom“. Lépten-nyomon olvashattunk erröl, mert nemcsak az ujságokban szerepelt állandóan, de könyvekböl és rádióból is kiapadhatatlan forrásként áradt a „nagyhatalmi“ propaganda.

S mi volt a valóság?

Ma mindnyájan jól tudjuk, hogy az erö, a jólét és a kulturális színvonal olyan tényezök, amelyektől egy-egy országnak a nemzetközi élet színpadán betöltött szerepe függ. Ezek a tényezők pedig mindenekelött az illetö ország és nemzet termelöeröinek állapotától és fejlödésétöl függenek. Nem lehet szó erös államról, ha egy ország termelése csekély s ha anyagi javaknak szükében van. De magas kultúrát se lehet teremteni, ha az illető ország polgárainak többsége még legkezdetlegesebb kulturális szükségleteit sem tudja kielégiteni. A XX. században tehát magas kultúra nélkül szó sem lehet korszerü értelmezés szerinti eröröl. A jólét és kultúra alacsony színvonala csökkenti az ország védelmi készségét. Ez utóbbi viszont elválaszthatat-

lanul összefügg az ország iparosodásával, mert hiszen nem lehet szó mai értelemben vett védelmi képességről, ha a nemzetet nincs mivel felfegyverezni.

Az 1939-ik év kétségkívül bebizonyította, hogy korunkban a katona bátorságát nem lehet szembeállítani az ellenség gépesített osztagaival, mert az ilyen kísérlet már eleve kudarcra van ítélve.

Lengyelország ipari termelése a háborút megelőző időben, a hivatalos adatok szerint, egész katasztrófális állapotban volt.

A háború előtt Lengyelország ipari termelése nem hogy növekedett volna, hanem folytonosan csökkent. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Lengyelországban aránylag nagy volt a természetes népszaporulat. Tekintettel erre, valamint a világ gyors ipari fejlődésére, Lengyelországnak — ha lépést akart tartani a többi kultúrnemzetekkel — gyors ütemben kellett volna fejlesztenie iparát és növelnie termelését.

De ha összehasonlítjuk a független Lengyelország 1937. évi termelését ugyanannak a területnek 1913. évi termelésével, akkor olyan képet kapunk, amihez nem kell külön magyarázat. Lássuk a „Maly rocznik statystyczny"* néhány adatát:

Széntermelés	Nyersolaj-termelés	Nyersvas-termelés
1913 41 millió t.	1114 ezer t.	1055 ezer t.
1937 36 millió t.	501 ezer t.	724 ezer t.

Ebből világosan kiderül, hogy Lengyelország 1937-ben igen messze állt az 1913. évi — ugyancsak nem magas — termelési színvonaltól.

---

* Kis Statisztikai Évkönyv. Közp. Statisztikai Hivatal kiadása, Warszawa 1938.

Lengyelország felhasználható vízierejét 3 millió 700 ezer lóerőre becsülik s ebből a „második függetlenség“ húsz esztendeje alatt alig százezer lóerőt tudtunk kihasználni.

De ha az ipar bármely ágazatában hasonlítjuk is össze a számokat — a kép ugyanilyen marad.

Az ország gazdasági teljesítőképessége folytonosan csökkent. Lengyelország és a többi európai államok gazdasági helyzete között mutatkozó különbség, amely már Lengyelország függetlenségének az első világháború után történt visszaszerzése idején is igen tekintélyes volt, nemcsak hogy nem csökkent, hanem még folytonosan növekedett a két háború közötti húsz év folyamán, s Lengyelországot valamennyi ország között az utolsó helyre szorította.

Lengyelország gyenge hazai ipara a szakképzett lakosságnak alig 16%-át foglalkoztatta, ami százalékszerüen csaknem a legkisebb a háború előtti Európában. Az ipari munkanélküliség állandóan növekedett, ami a vásárlóképességet gyengítette s ezáltal a termelés további csökkenéséhez vezetett. A munkanélküliek száma — a hivatalos, tehát kisebbített adatok szerint — 1937/38-ban elérte a félmilliót. Ez a szám magasabb, mint a nagy- és középgyárakban foglalkoztatott munkások számának a fele, vagyis Lengyelország városaiban a háború előtt két dolgozóra legalább egy munkanélküli esett!

Mivel magyarázható ez? Talán azzal, hogy a lengyel munkás nem akar dolgozni, vagy rosszabbul dolgozott, mint a más nemzetiségü munkás? Szó sincs róla. A lengyel munkás mindig a legjobb, legszorgalmasabb és legügyesebb munkások közé tartozott.

A helyzet oka egyszerüen a lengyel ipar szerkezetében rejlett — abban, hogy iparunk kapitalista ipar volt s mint ilyen, a monopoltöke uralma alatt állt, amely mindig a legnagyobb haszonra, nem pedig a nemzet természetes eröinek és az ország gazdaságának fejlesztésére törekedett.

A kartellek és trösztök nyereségüket nem az ipar fejlesztése és az árak leszállítása, hanem a termelés korlátozása és a monopolisztikus árak mesterséges feltornászása útján kívánják növelni. A kartellek az egyes üzemek tulajdonosainak még „álláspénzeket" is szívesen fizettek, mert ezt a veszteségüket böven behozták a magasabb árakból, amit a vásárlónak, vagyis a munkásnak és parasztnak kellett megfizetnie. A lodzi munkások még jól emlékeznek a textilipar kapitalistáinak ilyenirányú mesterkedéseire. De az ipar egyéb ágazataiban is ugyanez volt a helyzet.

Lengyelországban 1935-ben 216 kartell volt s a lengyel kereskedelem és ipar összes alaptőkéjének mintegy 70%-a ezeknek a kartelleknek a közvetlen ellenörzése alá tartozott. Végeredményben a Lengyelországban üzemben lévő szénbányák száma, amely 1928-ban még 96 volt — 1938-ban 60-ra, a kohómüvek száma pedig ugyanebben az időközben 28-ról 23-ra esett stb. Pedig az országnak — ha erös akart lenni — inkább több vasra és szénre volt szüksége, nem pedig kevesebbre.

Ez a katasztrofális helyzet még folytonosan rosszabbodott, mert az idegen töke korlátlan lehetőségekre tett szert Lengyelországban s ezeket a lehetőségeket kihasználva, úgy garázdálkodott itt, mint valami gyarmaton.

A széniparnak 89 százaléka, a nyersolajiparnak kb. 88 százaléka, a horganyiparnak mintegy

84 százaléka és a kohóiparnak kb. 82 százaléka 1937-ben már külföldi tőkések kezén volt. A gázmüveknek, vízmüveknek és elektromosmüveknek több mint 80 százaléka, a vegyiiparnak mintegy 70 százaléka, az elektrotechnikai iparnak több mint 66 százaléka s a ruházati iparnak 60 százaléka ugyancsak az idegen töke birtokában volt.

A lengyelországi idegen tőkések között az első helyet a németek foglalták el. A lengyel iparban — hivatalos számadatok szerint — 20% volt a német töke részesedése, vagyis a Lengyelországban elhelyezett összes idegen tőkéknek egyötödrészét tette ki. De nem szabad elfelejteni, hogy ez a szám csupán a „nyilt" német tőkére vonatkozik, viszont köztudomású, hogy tekintélyes német tőke rejtőzött a lengyelországi francia, belga és svájci tőkések mögött, sőt gyakran meghúzódott hazai cégérek alatt* is, amit nagyon megkönnyített az a körülmény, hogy hazai tőkéseink igyekeztek a német tőkésekkel minél szorosabb kapcsolatokat létesíteni.

*

A külföldi töke célja természetesen az volt, hogy a távoli és idegen Lengyelországban minél kevesebbet fektessen be, minél kevesebbet épitsen és fejlesszen s ezzel szemben minél több hasznot szivattyúzzon ki az országból. Vagyis a közismert gyarmati módszert Lengyelországgal szemben is száz százalékban alkalmazták. Nem csoda tehát, hogy külföldi részvényesek osztaléka, illetőleg az alaptőkék után járó kamat címén évről-évre 350—400 millió háborúelőtti értékü zloty vándorolt ki az

* A felsorolt adatokban nem szerepelnek a lengyel állampolgárságú németek üzleti tőkéi.

országból. A kapitalista világban az „aki bírja marja" elv uralkodik, már pedig az erősebb külföldi tőke érdeke nem az volt, hogy Lengyelországban olyan ipart teremtsen, amely a külföldi iparral versenyezhetne. A lengyel ipar egyetlen feladata az volt, hogy minél nagyobb hasznot hajtson a hazai tőkéseknek és az őket dirigáló idegen kapitalistáknak, amit természetesen a folytonosan emelkedő árak fizetésére kényszerített belföldi fogyasztóknak kellett megfizetniök.

A tőkének ezt a politikáját buzgón támogatta a kapitalista, szanációs* kormány is. A kartellek urait ezer meg ezer személyi kapcsolat és kölcsönös függőség kötötte a kormányhoz. A szanációs miniszterekre nem egyszer vesztegették meg a hatalmas ipari konszernek s gyakran előfordult, hogy egy-egy miniszter — bukása után — dúsan javadalmazott álláshoz jutott a trösztöknél és kartelleknél. A szanációs kormánylap, a „Gazeta Polska" „A válság fény- és árnyoldalai" című cikkében 1931 január 1-én nyiltan a következőket írta:

„Meg kell állapítanunk, hogy a válság különböző kellemetlen következményekkel jár ugyan, de a gyengébb egységek kiküszöbölése, továbbá a gazdasági tényezők megerősítése és a kartellek formájában történő tömörítése által végeredményben mégis csak sietteti Lengyelország gazdasági strukturájának megszilárdulását. A kartellképződés folyamata — természeténél fogva — maga után vonja a termelés racionalizálását, szabályozza a piacot és — rögzíti az árakat. Ez pedig kétségkívül csupa

* Pilsudski halála után hívei folytatták a nép elnyomását. Kormányuk programjában az ország szanálását hirdették, ezért nevezték „szanációs" kormánynak. — *Szerk.*

kedvező tünet... Kötelességünk tehát a kartellek szaporítását — még a jelenlegi nehéz helyzetben is elősegíteni."

És így is történt. Sok kartell jött létre egyenesen a kormány nyomására (petróleum, fonal, stb.). Az ilyen politikát csak gonosztevő politikának lehet nevezni. Hiszen köztudomású, hogy a kartellek hogyan „racionalizálják" a termelést, hogyan „szabályozzák a piacot" s végül, hogyan „rögzítik az árakat". Elég megállapítani, hogy amikor a kormány (1933—1934-ben) a cementkartell feloszlatására kényszerült, ennek a fontos és alapvető épületanyagnak az ára néhány hónap alatt negyedrészére esett.

A háborúelőtti Lengyelországban szabadon burjánzott a külföldi tőke és a vele szövetséges hazai tőke s szabadon virultak a nemzet testén élősködő, vérszopó piócák, a monopóliumok és kartellek. Ugyanakkor évről-évre mindjobban elsorvadt az ország védekezési képességének és szuverénitásának egyik alapja, az ipar... De annál jobban növekedett a munkanélküliség és fokozódott a városokban a nyomor.

Még tragikusabb volt a lengyel falu helyzete.

Közismert dolog, hogy a háborúelőtti Lengyelországban milyen óriási volt falun a földéhség. Mindennél ékesszólóbban beszélnek erről maguk a hivatalos számadatok.

Mintegy 330 000 olyan parasztcsalád élt az országban, amelynek félhektárnál kisebb földje volt, kb. 750 000 parasztcsalád gazdálkodott két hektárnál kisebb területen, csaknem egymillió parasztcsalád gazdasága volt két hektárnál nagyobb, de öt hektárnál kisebb. Ez a három kategória a parasztság-

nak mintegy kétharmadát alkotta, ami azt jelenti, hogy Lengyelország parasztságának kétharmada olyan kicsiny birtokon gazdálkodott, amelyek nem voltak képesek tulajdonosaikat eltartani.

Az öt hektárnál kisebb kis- és törpebirtokosok száma meghaladta a 2,1 milliót, de kiterjedésük az ország mezőgazdaságra alkalmas területének csak 14 százalékát tette ki. Ezekben a gazdaságokban kb. hárommillió parasztcsalád zsúfolódott össze. Ebben a hárommillió családban — a legóvatosabb számítások szerint is — a mindkét nembeli munkaképes személyek mintegy fele csak terhére volt családjának, mert munka nem jutott számukra. Ezeknek a mezőgazdasági munkanélkülieknek — észszerű gazdálkodás mellett — más irányban kellett volna elhelyezkedniök. Ehhez a csoporthoz még hozzá kell számítani kb. kétmillió személyt, mint az öt hektáron felüli gazdaságok „felesleges" munkaerőit és további másfélmillió nincstelent (az összesen ötmillió nincstelen közül), akik számára szintén nem akadt állandó foglalkozás. A fenti adatok összegezése adja a falvak „felesleges" lakosságának ijesztően magas, 7—8 milliós lélekszámát. Bár ez az óriási tömeg csupa munkaképes személyből állt, mégsem dolgozhatott, mert a lengyel falvakban nem akadt számukra munka.*

Ezzel a megdöbbentő állapottal egyidejűleg 19 000 egyenként száz holdon felüli birtokkal rendelkező nagybirtokos család tartotta kezében az ország termőföldjeinek 34 százalékát. Gondoljunk csak arra, hogy ez a 19 000 nagybirtok számszerint

---

* A Társadalomgazdasági Intézet 1934—35. évi ankétjének adatai.

még egy százalékát sem tette ki az ország összes gazdaságainak! S ennek a nem egész egy százaléknak sokkal több földje volt, mint a többi 99%-nak együttvéve!

Lehet-e a kapitalista rendszer ellen ennél súlyosabb vádat emelni?

Pedig a háború előtti Lengyelországban volt földreformtörvény is, amelyet közvetlenül a függetlenség visszanyerése után hoztak, de csak azért, hogy a közvéleményt megnyugtassák s a parasztot becsapják. Hiszen mezőgazdaságunk rendszere tekintetében még a többi kapitalista államhoz viszonyítva is 80—100 évvel voltunk elmaradva. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy az említett földbirtokreform ezt az elmaradottságunkat kiegyenlítette.

A kapitalista földbirtokreform mindenekelőtt nem földosztás, hanem földeladás volt, természetes tehát, hogy a földet kizárólag a 10—20 hektáros gazdag parasztok vásárolhatták. A szanációs kormány még ezt a földbirtokreformot is szabotálta. Míg ugyanis 1928-ban 245 000 hektárt parcelláztak fel, 1935-ben már csak 80 000 hektárt, azután meg már ezt a vérszegény „reformot" is teljesen abbahagyták.

Egy másik tényező, amely a lengyel parasztot kegyetlenül megnyomorította, az úgynevezett „agrárolló", vagyis a mezőgazdasági termékek árai és az iparcikkek árai közötti különbség volt. (Annyival is inkább, mert az iparcikkeket igen gyakran kartellizálták, csak azért, hogy az árakat minél magasabbra tornászhassák fel.) A legjobban megvilágítja ezt az alanti táblázat, amely megmutatja, mennyi rozsot kellett a parasztnak eladnia, hogy a nélkülözhetetlen iparcikkeket megvásárolhassa.

	1927/28 kg	1937/38 kg
eke (1 db)	100	141
só (10 kg)	8	16
petróleum (10 lit.)	13	18
szappan (10 kg)	52	69
szuperfoszfát (100 kg) ..	31	46

Mint a fentiekből látjuk, a lengyel parasztnak ugyanezért az iparcikkért 1937/38-ban másfél, sőt kétszerannyi rozsot kellett eladnia, mint 1928-ban.*

Ezek után nem lehet azon csodálkozni, hogy Lengyelország mezőgazdasággal foglalkozó húszmilliónyi lakosa alig egyharmadrész annyi összeget tudott iparcikkek vásárlására fordítani, mint a háború előtti Csehszlovákia mezőgazdasággal foglalkozó öt és félmilliónyi lakosa.

Azon sem lehet csodálkozni, hogy a lengyel falu egyre rosszabbodó helyzete miatt a lakosság általános számarányához viszonyított mezőgazda-

---

* Ha csereértékképpen rozs helyett sertést (élő súlyt) veszünk, a táblázat a következőképpen alakul:

	1927/28 kg	1937/38 kg
eke (1 drb.)	21	34
só (10 kg)	17	37
petróleum (10 lit.)	26	44
szappan (10 kg)	11	17
szuperfoszfát (100 kg)	6	11

Állattenyésztési vonalon tehát „az olló még jobban kinyílik". Ez egyébként teljesen érthető is, hiszen az állati termékeket 75%-ban parasztgazdaságok termelik, vagyis olyanok, amelyeket a kartellizált ipar mesterséges árai a legjobban nyomtak, a legkíméletlenebbül kizsákmányoltak, míg a kalászos magvak főtermelője a nagybirtok, amelynek a kartellizált iparcikkek árainak alakulására is módjában volt bizonyos befolyást gyakorolnia. A paraszt nagyobbrészt maga fogyasztotta el saját gabonatermését.

sági termelés is csökkent. Így például 1911 és 1936 között a két legfontosabb kenyérgabona, a búza és rozs termelése évenként és fejenként 255 kg-ról 244 kg-ra csökkent.* A cukorrépa termelése ugyanakkor 32%-kal, vagyis egyharmad résszel csökkent.

A fenti adatok ismeretében már nem csodálkozhatunk a háború előtti Lengyelország falvainak tragikus nyomorúságán, amit a háború előtti közismert „Paraszt emlékiratok" olyan drámai módon ecsetelnek. Nem csodálkozunk azon sem, hogy a szegény, szerencsétlen lengyelországi falvak „felesleges" lakossága, amelynek a haza nem tudott kenyeret adni, tömegesen vándorolt ki az országból.

Nem kívánjuk ugyan az olvasót statisztikai adatok halmozásával túlzottan fárasztani, de mégsem mondhatunk le arról, hogy (a háború előtt megjelent „Világgazdaság" című könyvből) néhány adatot idézzünk, amelyek egész világosan mutatják, hogy nemzeti jövedelem tekintetében Lengyelország az európai államok között hányadik helyen állott. A nemzeti jövedelem az illető ország bányászata, ipara és mezőgazdasága által termelt új érték összege. Nos — az imént említett mű a nemzeti jövedelemnek egy-egy lakosra eső részét, a következő (háborúelőtti) zloty értékben adja meg:

Franciaországban	1830.—
Angliában	1770.—
Németországban	1760.—
Lengyelországban	610.—

* Érdemes itt megjegyezni, hogy egy hektár föld búzatermése, amely európai viszonylatban 1913-ban sem volt jónak nevezhető, az 1913. évi hektáronkénti 12,4 mázsáról 1934/38-ban 11,9 mázsára csökkent.

Lehet-e ilyen körülmények között, amikor Lengyelország az egyéb kapitalista államok mellett a termelés minden ágazatában messze elmaradt, komolyan „nagyhatalmi" helyzetről beszélni, ahogyan azt Lengyelország háborúelőtti urai tették?

Lehet-e „nagyhatalmi" pozícióról beszélni abban az országban, amely gazdasági elmaradottsága mellett kulturális téren is hátramaradt, amit eléggé bizonyít már az a körülmény is, hogy minden évben többszázezer gyermek — különösen parasztgyermek — maradt iskolázatlanul, csak azért, mert a meglévő iskolákban nem volt számukra féröhely? S ugyan ki figyelt fel akkor arra, hogy a könyvek és ujságok milyen csekély példányszámban jelennek meg? Pedig a háborúelőtti Lengyelországban, melynek 35 millió lakosa volt, négyszerte kevesebb könyvet és újságot nyomtattak, mint ma, amikor csak 24 millió lakosa van.

Bizony szomorú „nagyhatalom" volt az, amely kizárólag az ország kormányát kézben tartó szanációs tábor politikusainak és azok ideológiai barátainak képzeletében élt...

De erről az elvetélt „nagyhatalmiságról" nem is beszélve — lehet-e szó nemzeti szuverénitásról olyan országban, ahol az ipar és a pénzintézetek nagyobb része a kapzsi és kiuzsorázó idegen kapitalisták kezében van? Nem! Ilyen szuverénitásban csak naív emberek hisznek s ilyen szuverénitással csak politikai hamiskártyások ámítják a népet.

A háborúelőtti Lengyelországban, ahol a gyenge ipar mellett az általános müveltségi színvonal is alacsony volt, és ahol az „eredeti" és „visszatérö" analfabetizmus magas százalékban burjánzott, lehetett-e a fogalom mai értelmében — amikor a hadsereget gépek és a gépekkel bánni

tudó emberek alkotják — komoly védelmi képességről beszélni? Nem! Ilyen dajkamesékkel csak csalók és szószátyárok ámíthatták a népet. Ilyen csalókkal és szószátyárokkal volt tele a háborúelőtti Lengyelország életét irányító egész szanációs tábor.

Ma, tíz év tapasztalatainak birtokában, — amelyeket a katasztrófa mélypontjától kezdve az újjáépítés és átépítés csúcspontjáig gyüjtöttünk, — megengedhetjük magunknak, hogy legalább az elszenvedett veszteségek után szembenézhessünk az igazsággal:

A háborúelőtti Lengyelország gyenge, elmaradott, kismértékben iparosított és alacsony müveltségi színvonalon álló ország volt és mint a leggyengébbek és legszegényebbek egyike, az európai államok névsorának csak a végefelé kapott helyet.

Ezt őszintén be kell vallanunk. Nem szégyen ez, mert mi, a háború elötti Lengyelország szürke dolgozói, semmit sem tehettünk ellene. Szégyeljék magukat azok, akik ezért a felelősséget viselik, akik a megdönthetetlen tények súlya alatt sem akarták elismerni, hogy Lengyelország egyetlen mentsége az lett volna, ha a kapitalistákat és a nagybirtokosokat a hatalomból eltávolítják s a nemzet összes hatalmas, hösies alkotóeröit a munkára és védelemre egyaránt felszabadítják.

1939 szeptemberében, a véres vizsga hónapjában, mikor az ország életéért kiállott rettegés az egyszerü ember hösiességében olvadt fel s amikor a „nagyhatalmi" bohócok megmutatták, hogy csakugyan nem egyebek, mint bohócok — a hiányzó páncélosokat és repülögépeket az ö „nagyhatalmi" hetvenkedésük semmiképpen sem pótolhatta.

II. fejezet

A „NAGYHATALMI“ KÜLPOLITIKA

Ha egy állam belülröl gyenge s nincs elég ereje ahhoz, hogy magát megvédje, akkor szövetségesröl, illetöleg arról kell gondoskodnia, hogy más államok, amelyeknek az ö védelme szintén érdeküK — ehhez a védelemhez minden támogatást megadjanak.

Ez a következtetés kétségkívül helyes. De ahhoz, hogy a háborúelötti Lengyelország tényleges, segíteni kész szövetségeseket tudjon találni, elöbb gyökeresen meg kellett volna változtatni a lengyel kormánytényezök egész külpolitikai irányzatát.

Miféle politika is volt ez? A választ igen röviden így lehet összefoglalni: Lengyelország urai már a második függetlenség kezdetétöl mindíg arra törekedtek, hogy a legszorosabb együttmüködést létesítsék a nemzetközi reakcióval és ugyanakkor határozottan az ifjú munkás-paraszt állam, a Szovjetunió ellen fordultak, bár éppen a forradalmi szovjet kormány volt az elsö, amely Lengyelországnak a függetlenséghez való jogát elismerte. (A szovjet kormánynak ez a lépése döntötte el Lengyelország függetlenségének kérdését és kényszerítette a nyugati hatalmakat, hogy ezt később el is ismerjék.)

S éppen az újonnan feltámadt Lengyelország

volt az, amely — népe akarata ellenére — megindította a dicstelen emlékü kievi hadjáratot. A nemzetközi kapitalizmus éppen Lengyelország területét szemelte ki a Szovjetunió elleni támadások ugródeszkájául. Hitler uralomrajutása után még élesebben jutott kifejezésre ez a szándék. Az egyik kommunista képviselö 1935 február 7-én a Sejm* költségvetési vitája során mondott beszédében (a parlamenti gyorsíró-napló szerint) így jellemezte Lengyelország külpolitikáját:

„A fasiszta Lengyelország külpolitikáját egyrészröl a lengyel-francia szövetség gyengülése, a lengyel-csehszlovák viszony kiéleződése, valamint a Balti államokhoz füzödö viszony elhidegülése, másrészröl a hitleri Németországgal való szövetség és a Japánnal való teljes gyakorlati egyetértés jellemzi... A lengyel külpolitikának ez a gyökeres fordulata, amelyet Czapinski képviselö (Lengyel Szocialista Párt) a külügyi bizottságban érthetetlennek minösített, a világpolitikai eröviszonyok megváltozásával s az egyedüli proletár állam, a Szovjetunió háborús bekerítésének kísérletével kapcsolatban következett be.

Mostanáig Franciaország volt a Szovjet elleni háború legföbb szervezöinek egyike, de ma, amikor az egyre jobban erösödö német imperializmus már Franciaországot is fenyegeti (a Sejm elnöke itt beavatkozik és meg akarja a szónok beszédét szakítani), a francia kormány arra kényszerül, hogy régebbi álláspontját feladja és határai védelmének fokozottabb

* A lengyel országgyülés. — *Szerk.*

biztosítására a hatalmas Szovjetuniót nyerje meg szövetségesül. Csehszlovákia, amelyet pedig Hitler ausztriai politikája fenyeget, szintén kénytelen eddigi szovjetellenes magatartásán változtatni. A Balti államok, amelyeket a német imperializmus terjeszkedési területként és a Szovjetunió elleni támadás hídfőjéül szemelt ki, ugyancsak tudják, hogy függetlenségük egyetlen biztosítéka a Szovjetunióval való békés együttélésben található. (Az elnök itt figyelmezteti a szónokot, hogy megvonja tőle a szót, de a szónok tovább folytatja beszédét.) Akár a nemzeti demokrata párt, akár a centrum, akár a szanációs kormány irányította az ország politikáját, — a lengyel imperializmus a független Lengyelország feltámadásának első pillanatától kezdve a szovjetellenes, militarista irányzatot tartotta politikai programja legfontosabb pontjának. (Az elnök itt újból félbeszakítja a beszédet, de a szónok tovább beszél.) A lengyel nagybirtokosok nem tudták elfelejteni Belorussziában és Szovjet-Ukrajnában maradt birtokaikat — azokat a birtokokat, amelyeken most már a kollektív gazdálkodás rendszere épül fel. A lengyel ipar továbbra is gyarmati vadászterületnek tartja Ukrajnát és Belorussziát. A lengyel imperializmusnak ezek a törekvései ismételten kifejezésre jutottak a Szovjetunió ellen irányuló rágalmakban és a Szovjetunió ismételt szidalmazásában ... (Az elnök itt megvonja a szónoktól a szót.)"

Ennek a beszédnek minden egyes szava színtiszta igazság. A Szovjetunióval szemben táplált vad osztálygyűlölet és a zsákmány utáni vágy volt

az a két tényező, amely teljesen elvakította és végképpen a kalandorság útjára sodorta a lengyel burzsoázia politikáját. „Nagyhatalmi" külpolitikáról ábrándoztak, idegen területek meghódításáról és kirablásáról álmodoztak, pedig csak a nyugati nagyhatalmak törpe ügyfelei voltak. Nyilván abból az elgondolásból indultak ki, hogy ha az Egyesült Államok, Nagybritannia, Franciaország, Németország, sőt a kicsiny Belgium, vagy akár Hollandia is óriási idegen területeket tudott az évszázadok folyamán megkaparintani, miért ne kerülhetne velük egy sorba a szanációs Lengyelország is.

Gyarmatokról álmodoztak* azok, akiknek politikája Lengyelországot tette az erősebb, idegen tőke gyarmatává... A „nagyhatalmi" hóbort orgiákat ült. A háborúelőtti Lengyelországnak e hóborttól megszállott urai nemcsak az önmérséklet, hanem a humor iránt is elvesztették minden érzéküket. Ezt bizonyítja például, hogy Chlapowski, a Lengyel Köztársaság párizsi nagykövete 1935 május 10-én kelt XIII/1 (1/F/11) számú politikai jelentésében Beck külügyminiszternek így ír a francia politikáról, amely akkor éppen a Szovjetunióhoz keresett közeledést:

„... A francia nagyzási hóbortnak mindig imponál a nagyhatalmakkal kapcsolatos kon-

---

* Ehelyutt utalunk arra a tragikomikus tényre, hogy a háború előtt a lengyel városok falain a Tengeri és Gyarmati Liga falragasza volt látható. A plakát exotikus partvideket ábrázolt, amely előtt vidáman lengedező lengyel lobogóval díszített tengeri hajó horgonyzott. A parton óriási ládát cipelő néger görnyedezett, a láda felírása csupán ennyi: „72 kg".

Íme, ez volt az elképzelése a mi úgynevezett politikusainknak lengyel gyarmat, amelyet alaposan ki lehet aknázni, négerek, akiket embertelenül ki lehet uzsorázni

cepció s a Szovjetuniót itt mindenek ellenére, nagy és erös hatalomnak tartják. Lengyelországot viszont — a gondolkozásmódbeli megrögzött szokásoknak itt annyira megszokott lassú fejlödése folytán — nem tartják ilyen «nagy és erös hatalomnak» . . ."

Milyen kemény szatíra ez a saját burzsoápolitika táborával szemben! A franciák, akik a nagyhatalmakkal keresnek érintkezést, „nagyzási hóbortban" szenvednek. Szerinte tehát Franciaország nem volt nagyhatalom. A Szovjetuniót pedig „mindenek ellenére" tekintik nagyhatalomnak . . . Minek ellenére? A szanációs kormány véleménye ellenére, — amely, „nem kívánt" a Szovjetunióval ilyen viszonyba kerülni, — Franciaország mégis nagyhatalomnak merészeli a Szovjetuniót tekinteni? . . . És aztán a franciák „tompasága" (a gondolkozásmódbeli megrögzött szokásoknak itt annyira megszokott lassú fejlödése), amely semmiképpen nem bírja felfogni, hogy nem a Szovjetunió az „erös nagyhatalom", hanem a szanációs Lengyelország...

Mikor Hitler uralomrajutása miatt az egész világon nöttön-nött a nyugtalanság, a lengyel szanáció politikai „érzéke" azonnal Hitler felé fordult, mint olyan férfiú felé, aki mindenkinél könnyebben megérti Lengyelország „nagyhatalmi szerepét" Európa keleti részében, s mindenkinél jobban átérzi, hogy Lengyelország „Európa védöbástyája", amely arra van hivatva, hogy a „nyugateurópai" kultúrát a „bolseviki veszedelem"-mel szemben megvédje. Tegyük hozzá, hogy ez a veszedelem akkor is éppen olyan kiagyalt veszedelem volt, mint most s csak arra volt jó, hogy a szovjetellenes „keresztes hadjárat" elökészítését álcázza.

Hitler a „Mein Kampf“ 742. oldalán egész világosan ezt mondja:

„Mi, nemzeti szocialisták, tudatosan zárjuk le a háborúelőtti egész eddigi külpolitikánkat. Most ott kezdjük, ahol hatszáz évvel ezelőtt abbahagytuk. Leállítjuk a Nyugat- és Dél-Európa felé tartó örökös terjeszkedést s tekintetünket kelet felé fordítjuk... A Gondviselés maga mutatja nekünk az utat...“

Vajjon lehetett volna ennél érthetőbben megmagyarázni, milyen halálos veszedelmet jelentett Lengyelország számára Hitler uralomrajutása?

A szanációs kormány — az ország elemi érdekeivel ellentétben — mégis a legszorosabb és legszívélyesebb viszonyba került az új hitleri rendszerrel. Itt nem egyszerű, formális próbálkozásról, nem Lengyelország érdekeinek diplomatikus biztosításáról volt szó, hanem valóságos és őszinte ideológiai közeledésről. Világosan bizonyítja ezt a félhivatalos „Gazeta Polska“ 1934 január 28-iki számának „Egy történelmi év mérlege“ című cikke is, melynek bevezetése így hangzik:

„Január 30-án telik le Hitler kancellár és tábora kormányzásának első éve. Ez az év a nagy fordulatok éve volt, amely Németország történelmében lezárta a demokratikus parlamentarizmus korszakát s olyan új korszakot nyit, melynek irányelvei már tisztán kirajzolódtak. Veszélyes volt ez az év mind a kancellár személyére, mind pedig pártjára nézve. Most találkoztak az ábrándok a valósággal, hiszen első ízben valósították meg a 25 pontból álló

híres programot, amelyet már 1920 február 25-én nyilvánosságra hoztak... Már most meg kell állapítanunk, hogy Hitler győzelmesen állta ki ezt a próbát. Csak a tompaagyú pór, vagy a képmutató csodálkozhatnék, hogy rögtön az első évben nem valósították meg az egész programot. A tárgyilagos szemlélőnek meg kell állapítania, hogy a 25 pontból a vártnál többet váltottak valóra. A Harmadik Birodalom épülete szilárd alapokon áll, meg vannak a falai és a teteje, már csak kifelé kell megerősíteni."

Vádolhat-e bennünket valaki túlzással, ha azt állítjuk, hogy így csak Hitler eszmei szövetségese írhatott? Előfordul ebben a cikkben minden: az „új korszak" is, a „híres program" is és az őszinte elragadtatás hangja is, — amit Hitler jogosan meg is kívánhatott imádóitól. Megtalálható benne a „tompaagyú pór" elleni védekezés módja is, valamint az a megnyugtatás, hogy mindazt, amit a hitleristák az első évben nem valósítottak meg (elsősorban bizonyára azt, hogy „tekintetüket Kelet felé irányítsák"), minden bizonnyal megvalósítják a következő években, hiszen a Harmadik Birodalom épülete „szilárd alapokon áll"...

Az új szövetségessel kapcsolatban az imádatnak ezt a hangját egyébként nemcsak a szanációs tábor, hanem az egész úgynevezett „nemzeti" tábor is magáévá tette. Nem volt véletlen, hogy ennek a tábornak egyik „ideológusa" Adam Doboszynski „Nemzeti gazdálkodás" című könyvének előszavában így ír:

„A hitleristák eszmei gazdálkodását — a széles körökben elterjedt felfogás ellenére — a kereszténység elvei is alátámasztják."

Ilyen felfogás mellett lehet-e csodálkozni azon, hogy Doboszynski, ez a kiváló „nacionalista" később egyszerüen a hitleri kémszervezet szolgálatába állt? Nézzük, mit mond erről ö maga (bünpere I. kötetének 244. oldalán):

„Az elsö utasítás (a német kémszolgálattól kapott utasításról van szó. — *A szerző.)* két különálló kérdésre tagozódott. Az egyik, annak a felfogásnak a terjesztése, hogy a hitleri ideológia és a lengyel nemzeti ideológia egy irányban halad. Pótlólag utasítottak, hogy hívjam fel a figyelmet arra a tényre, hogy Hitler megegyezésre jutott a Vatikánnal és vele konkordátumot kötött. Ennek az volt a célja, hogy a lengyel klérust a hitleri ideológia iránti rokonszenvre hangolja... Az utasítás második része a lengyel-német közeledés propagandájára vonatkozott s emellett az ügyvivö (a hitleri kémszolgálat ügynökéről van szó. — *A szerző.)* annak a hangsúlyozására utasított, hogy a hitleri Németországot Ukrajna érdekli, de Lengyelországgal szemben semmiféle területi igényei nincsenek..."

Amint látjuk — teljes az összhang, mert az mind ideológiai, mind politikai téren fennáll. (Közös „érdeklödés" Ukrajna iránt.) Természetes, hogy a szanációs nemzeti-demokrata, valamint a nagybirtokos-kapitalista lengyel reakcióval fennálló szövetségben mind anyagi, mind „ideológiai" tekintetben a hitleri Németország volt az összehasonlíthatatlanul erösebb fél. Ennélfogva szövetségi egyenjogúságról szó sem lehetett. A szanációs nemzeti-demo-

krata reakció a „híres program" szerzőjével kapcsolatban csakhamar a csatlós szerepét vállalta.*

Hogy ez nemcsak a mi mai megállapításunk, azt bizonyítják olyan — akkori — irányadó politikusok megnyilatkozásai is, akiket semmiképpen sem lehet baloldali felfogásúaknak minősíteni. Ilyen volt az akkori francia külügyminiszter, valamint Franciaország moszkvai és varsói nagykövete is.

Lengyelország római nagykövete Beck külügyminiszterhez intézett (1935 január 9-i, 3/2 számú) szigorúan bizalmas jelentésében azt írja, hogy a francia külügyminiszter római látogatása során arra a kérdésre, hogy véleménye szerint, milyen lesz Lengyelország állásfoglalása a kollektív védekezési paktummal kapcsolatban — a következőképpen válaszolt:

> „Lengyelország előbb valószínűleg Németországhoz fordul és csak azután foglal állást..."

Alphand francia nagykövet Lukasiewicz nagykövettel Moszkvában folytatott megbeszélése alkalmával (1934 szeptember 25-én)

> „szemrehányást tesz, hogy Lengyelország politikája Franciaországgal szemben nem őszinte, hogy Lengyelország állandóan keresztezi Franciaország szándékait és terveit és folyton olyan sakkhúzásokat hajt végre, amelyeket előzőleg Párisban nem beszéltek meg."

---

* Ez teljesen megegyezett a hírhedt hitleri bibliának, a „Mein Kampf"-nak alapelveivel, amelyek az idegen nemzeteket, elsősorban is a szlávokat vagy kiirtásra, vagy német rabszolgaságra ítélték.

(Lukasiewicznek 1934 szeptember 29-én Beckhez intézett 3./Sow./21 sz. jelentése.)

Abban a bizalmas feljegyzésben, (S. M. P. 396/F/7) amelyet Szembek, Lengyelország külügyi államtitkára Laroche francia nagykövettel ugyanebben a tárgyban folytatott megbeszéléséről készített (1935 február 3), a következőket olvassuk:

> „Önök ebben az egész ügyben — mondta Laroche — lépésről-lépésre Németországgal haladnak együtt, ami Párizsban feltétlenül azt a benyomást fogja kelteni, hogy minden politikai lépésüket elözőleg Berlinnel egyeztetik. A francia közvélemény körében mindinkább megerösödik az a vélemény, hogy Lengyelország minden fontos politikai kérdésben Németország oldalán áll."

Beck külügyminiszter egész politikája azt bizonyítja, hogy nemcsak a francia közvéleménynek, hanem mindenekelőtt magának Lengyelországnak is volt oka a nyugtalankodásra. Nem volt egyetlen fontosabb külpolitikai kérdés sem, amelyben a Beck-féle külpolitika ne a németek oldalára állt volna.

A lengyel kormány volt az első, amely Hitler olasz partnerének abesszíniai hódítását elismerte. Mikor Hitler és Mussolini bandita módon megtámadta a törvényesen kormányzó köztársasági spanyol kormányt — a lengyel diplomácia hüségesen Hitler pártjára állt a „vörösök" ellen, noha nyilvánvaló, hogy éppen Lengyelországnak állt volna érdekében a spanyol köztársaságiak támogatása.

Beck külügyminiszter úr, (ugyanaz a Beck, akit a francia kormány Németország javára folytatott kémkedés gyanúja miatt már 1923-ban eltávolí-

tott Párizsból)* most mint szanációs külügyminiszter, valóságos utazó ügynöke lett a hitleri külpolitikának.

Mindenütt jelen van, ahol Hitlernek segíteni kell, vagy ahol a hitlerellenes megegyezések létrejöttét meg lehet akadályozni. Belgiumba utazik, hogy tőle a (Belgiummal és Lengyelországgal egyaránt) szövetséges Franciaországot eltávolítsa. Stockholmba megy, hogy ott a Népszövetség iránti bizalmat aláássa és Svédországot a demokrácia és fasizmus közeledő erőpróbájában egész különleges „semlegesség" vágányára irányítsa. Meglátogatja a reakciós Sztojadinovics külügyminisztert, hogy Jugoszláviát a Kisantant franciabarát csoportjától elszakítsa. Romániában személyesen, valamint ottani nagykövete útján, azon mesterkedik, hogy a szovjetellenes irányzat túlsúlyát növelje... Mindenkor és mindenütt a fasiszta blokk, vagyis Lengyelország ellenségeinek érdekében működik.

József Beck, a Lengyel Köztársaság külügyminisztere a hitleri diplomácia szemében valóban kiváló érdemeket szerzett...

Legnagyobb érdeme (természetesen a hitlerista Németország szemében...) talán mégis az volt, hogy a Louis Barthou francia külügyminiszter által támogatott keleti paktumot, vagyis a Franciaország, Szovjetunió, Csehszlovákia és Lengyelország résztvételével tervezett kollektív védekezésre irányuló kísérletet, sikerült megfúrnia.

Abban az időben nemcsak a lengyel és francia közvélemény várta Becktől a hitlerellenes politika támogatását. A hitlerizmus fenyegető veszedelmét

* Beck akkor Párizsban mint katonai attasé működött. Az ellene felhozott kifogásokról az angol sajtó adott részletes tájékoztatást.

átérezve, az egész demokratikus világ arra számított, hogy Lengyelország — mindenekelőtt a saját érdekében, de általános európai érdekből is — Franciaország mellé áll és a hitlerizmus ellen egységes, antifasiszta európai gátat segít felépíteni.

Orlowski londoni lengyel ügyvivő 1934 október 12-i 23/34 számú politikai jelentésében értesíti Becket, hogy Angliában a haladó politikusok és publicisták bizonyos türelmetlenséggel bírálják Lengyelország magatartását s egyrészt szemére vetik a Németországgal való titkos egyetértést, másrészt óvaintik a veszedelemtől, mely abban az esetben fenyegetné, ha a német táborba átállna s ennek folytán a Franciaországgal fennálló szövetségi viszonyát meglazítaná.

Maga Louis Barthou, Franciaország külügyminisztere, a keleti paktum kezdeményezője állandóan, csaknem halála napjáig arra számított, hogy Lengyelország végre mégis megváltoztatja álláspontját, annyival is inkább, mert a keleti paktum Lengyelország résztvétele nélkül értékének legalább felét elvesztette volna. Orlowski fentebb idézett jelentésében olvassuk azt a Barthounak tulajdonított mondást, hogy:

> „Lengyelország végül mégis be fogja látni, hogy jelenlegi politikája nem észszerű és magatartását meg fogja változtatni ...“

Barthou tragikusan tévedett ... A lengyel kormány nem változtatott hitlerbarát magatartásán. Ellenkezőleg, — Franciaország változtatott politikát, Pierre Laval, az új francia külügyminiszter vezetésével. Igaz ugyan, hogy Chlapowski nagykövet Párizsból 1935 május 10-én bátortalanul ezt jelentette Becknek:

„Laval jelenleg — személyes rokonszenveitől függetlenül — már csak a közvélemény hangulata miatt sem szakíthat teljesen az Oroszországhoz való közeledés politikájával."

1935 október 9-én — pontosan Barthou miniszter tragikus halálának első évfordulóján — Komarnicki, a Lengyel Köztársaság képviselője a Népszövetségben, Lavallal folytatott megbeszéléséről a következő jelentést küldi Becknek (138—f/65/35):

„Azt mondta, hogy legfőbb vágya, megtalálni Németországgal a modus vivendit, hogy nyomasztólag hat rá az orosz örökség, hogy contre coeur (szíve ellenére, nem őszintén) csinálta az oroszbarát politikát s emiatt ki is tette magát a Szovjetunió kemény kritikájának. Szeretné, ha Miniszter Úr segítségére volna «dans cette petite affaire du Pacte Oriental» (a keleti paktum kis kérdésében). Mit árthat valakinek, ha alá is írja ezt a paktumot, hiszen annyi mindenféle záradék van benne, hogy el sem képzelhető, hogy valaha is működésbe lépjen..."

Ahelyett tehát, hogy őszintén keresték volna a Szovjetunióhoz való közeledést, hogy Lengyelországra is ilyen irányban gyakoroltak volna befolyást, — magyarázkodnak s Becket hívják segítségül, hogy Laval valamiképpen ki tudjon evickélni a francia-szovjet szövetségből... Most már Franciaország is gyors léptekkel közeledett ahhoz az úthoz, amely előbb Münchenhez, azután Franciaország katasztrófájához vezetett. Természetes, hogy Lavalnak ezen az úton találkoznia kellett a lengyel külügyminiszterrel, aki már régóta ugyanezen az úton

rohant végzete felé. Ezért van, hogy míg Barthou és nagykövetei a szanációs lengyel diplomatákkal mindíg fanyar hangon, szemrehányások közepette tárgyaltak, addig Laval — a későbbi kollaboráns —, Beck diplomatáját derüs barátsággal kezeli s úgy beszél vele, mint a saját emberével.

Természetes, hogy a szanációs külügyminiszter éppen olyan jól tudta, mint francia kollégája, hogy mi a célja a hitlerista politikának, amelynél mind a ketten olyan buzgón igyekeztek érdemeket szerezni. De — éppen úgy mint a másik — ö is feltételezte, hogy a németekkel a Szovjetunió rovására („érdeklödés Ukrajna iránt...") mindenkor sikerül magát megértetnie és hogy ebben az együttesben nemcsak a saját börét menti meg, hanem még azt is elérheti, ami Pilsudskinak, a Kiev elleni hadjárattal nem sikerült.

Éppen ezért egész hiábavaló a szeptemberi katasztrófa okozóinak az a védekezése, hogy „nem tudták", vagy „nem gondolták", hogy Hitlernek Lengyelországgal szemben támadó szándékai vannak. Az ezerévi szomszédság után Lengyelországban minden gyermek tisztában volt azzal, hogy a német nacionalisták nemcsak Gdanskot, hanem az egész korridort, egész Sziléziát és Poznan vidékét olyan területnek tekintik, amelyet a „versaillesi békediktátum" igazságtalanul és erőszakkal vett el Németországtól.

Ha valakinek eziránt kétsége lehetett, olvasta volna el figyelmesen a „Mein Kampf"-ot, ami szanációs és nemzeti demokrata körökben köztudomásúlag kedvenc olvasmány volt, — sajnos azonban inkább csak a zsidókat érintö részeket olvasták...

Akinek még ez sem volt elég ahhoz, hogy szeméröl leessen a hályog, azt a haladó francia poli-

tikusok és publicisták igyekeztek jobb belátásra téríteni.

Az egész csehszlovák válság (1938 májusától októberéig) már nemcsak hályog-eltávolítás volt, hanem alapos fejbeverésnek is beillett. Csehszlovákiának Münchenben történt meggyilkolása Nyugaton sok szovjetellenes konzervatív angolnak és sok jobboldali francia politikusnak nyitotta ki a szemét. Ez az esemény nagyon sok embert meggyőzött, csak éppen az akkori lengyel miniszteréket nem.

Nemcsak szemet húnytak az elött, ami németlengyel viszonylatban már elörevetette árnyékát, nemcsak hogy nem siettek Csehszlovákia védelmére, ami már akkor Lengyelország közvetett védekezését is jelentette volna, nemcsak hogy félre nem verték a harangokat, és nem hívtak másokat is segítségül, — hanem odaálltak a gyilkos banditák mellé, még hozzá nem csak a diplomáciai játékban, hanem a letepert testvérnemzetnek, Lengyelország természetes szövetségesének felnégyelésénél is.

Jellemző, hogy a lengyel sajtónak nem volt szabad megírnia, Forster gdanski gauleiter, hírhedt hitlerista, 1938 augusztus 9-én Gdanskban — minden kertelés nélkül kimondott szavait:

> „Az eddiginél még erösebb hittel foghatunk munkához s teljes joggal meg lehetünk győződve, hogy harcunkat és hüségünket — mint osztrák és szudétanémet testvéreink harcát is — egyszer mégis csak a legteljesebb siker, a legnagyobb kitüntetés — Gdansk tökéletes szabadsága koronázza meg."

Az a szerep, amit Rydz-Smigly és Beck kormánya Csehszlovákia feldarabolásában játszott,

nemzetünk történelmében példa nélkül áll. Azt az országot, mely maga is másfél évszázadon át sínylödött az ország felosztását követö rabigában, mely a XIX. században szabadságszeretetével és tragikus sorsával jóformán az összes nemzetek költöit megihlette, mely minden szabadságharcnak zászlóvivője volt, melynek sorsa mindenkor szorosan összekapcsolódott a más népek szabadságáért folyó harcokkal, azt az országot saját vezérei és urai olyan sakál szerepére süllyesztették, amely a nagyobb ragadozók prédájából igyekszik véres koncokat csenni... Alig húsz év múlt el az ellenséges megszállók jármából történt felszabadulás óta, az akkor élö nemzedék még jól emlékezett arra, hogy ö maga is milyen forrón ábrándozott hazája függetlenségéről s íme ugyanennek a nemzedéknek máris a gyalázat pokoli kínjait kellett elszenvednie.

Nem kívánjuk a szanációs politikusokat erkölcsi mértékkel mérni, hiszen ez egyszerüen nevetséges volna. Tizegynéhány évi uralmuk éppen eléggé bebizonyította, hogy az erkölcs nem tartozott a szanáció erös oldalai közé.

De hol volt a politikai érzék, vagy akár az egyszerü józan ész? Nem volt-e napnál fényesebb, nem volt-e egészen világos, hogy Csehszlovákia katasztrófája következtében Lengyelországot három oldalról keríti körül Németország? Nem volt-e természetes, mégpedig nemcsak a katonai szakértök számára — hogy Németország most már egész déli határa hosszában is megtámadhatja Lengyelországot, mert a volt csehszlovák határ révén többszáz kilométerrel meghosszabbodott a közös lengyel-német határ?

Nézzük meg az okmányok tükrében kissé közelebbről a csehszlovák válságot. Az eset ebböl a szempontból is igen tanulságos, mert ezáltal jobban

megismerhetjük Lengyelország sírásóinak visszataszító szerepét.

Lukasiewicz párizsi lengyel nagykövet, 1938 május 27-én beszélgetést folytatott a francia külügyminiszterrel. Ugyanezen a napon XVII/2 szám alatt „szigorúan bizalmas" jelzéssel a beszélgetés lefolyásáról részletes jelentést küldött Beck külügyminiszternek:

> „Elmondta, hogy megbeszélést folytatott Gamelin tábornokkal arról, hogy miként alakulna a mi stratégiai helyzetünk, ha a németek egész Csehszlovákiát elfoglalnák és közölte, hogy a francia vezérkar véleménye szerint ez stratégiai helyzetünk lényeges és igen veszélyes rosszabbodását jelentené."

Amint látjuk, a francia kormány már nyugtalankodott. A jelentés szerint a miniszter megkérte Lukasiewiczet,

> „hogy a fentiekre már most hívjam fel kormányom figyelmét".

Az illető francia miniszter nem más, mint Georges Bonnet, a legfőbb francia „münchenisták" egyike. Bonnet nem is igyekezett nagyobb nyomást gyakorolni a lengyel nagykövetre és kifejezetten megjegyezte, hogy:

> „a francia kormány semmit sem igényel Lengyelországtól Csehszlovákia számára, de számít közreműködésünkre a béke megőrzése, és a német terjeszkedés megakadályozása tekintetében".

Ez a jelentés kétségbevonhatatlan módon megmutatja, mily kevéssé volt Bonnet számára fontos, hogy Lengyelországnál akárcsak a német terjeszkedésnek önmaga által említett megakadályozása tekintetében is eredményeket érjen el, hiszen a jelentésben közvetlenül ezután a következők olvashatók:

„A francia-szovjet egyezmény nagyon is bizonytalan és homályos; a francia kormánynak nincs is szándékában, hogy erre az egyezményre támaszkodjék; az egyezmény szerepe és jelentősége tehát olyképpen fog alakulni, ahogy Franciaország a lengyel kormány ingadozását észlelni fogja . . .“

Bonnet miniszter úr — mint a fentebbiekből világosan kiderül — valósággal vágyott arra, hogy olyasvalamit halljon a lengyel nagykövettől, aminek segítségével aztán rést üthetne a francia-szovjet kölcsönös segélynyújtási egyezményen. Lukasiewicz nagykövet nyomban megértette a francia miniszter elgondolását, amit egyébként maga is teljes mértékben vallott. Éppen ezért a következő választ adta Bonnetnek:

„. . . mindennemű félreértés és zavar elkerülése végett leszögezem, hogy Gamelin tábornok a Smigly-Rydz marsallal folytatott megbeszélés alkalmával megemlítette ugyan, hogy Lengyelország esetleg nyersanyagot és egyéb anyagi segítséget kaphatna a Szovjetuniótól, de Smigly-Rydz marsall a leghatározottabb formában kijelentette, hogy minden ilyenirányú megbeszélést vagy vitát lehetetlennek tartana . . .“

Bonnetnek ennél több nem is kellett. Lengyelország magatartása erösen megkönnyítette számára a Szovjetunióval való együttmüködés felszámolását. Igaz, hogy a lengyel kormány ugyanakkor meg is nehezítette Franciaország helyzetét azáltal, hogy túlkorán elárulta Csehszlovákiával szemben táplált szándékait, amiért Bonnet meg is mondta Lukasiewicznek, hogy:

„a legnagyobb mértékben kellemetlen, söt veszedelmes is, hogy a miniszter úr (Beck — *A szerző)* új követeléseket támaszt és méghozzá ilyen éles formában..."

Később Bonnet „lényegesen változtatott a beszélgetés tónusán" s a két „münchenista" — a nagy és a kicsi — a legjobb egyetértésben búcsúzott el egymástól.

Hitler tehát nagyon jól tudta, milyen partnerekkel van dolga. Jól ismerte az egész nyugati, müncheni társaságot, amely minden tekintetben rendszeresen, lépésről-lépésre hátrált elötte és emberhússal etette, hiszen az az emberhús még nem a francia és nem az angol állampolgárok húsa volt. Ez volt az ára annak, hogy Hitler kelet felé és csakis kelet felé fordítsa tekintetét...

Ami a lengyel „nagyhatalmiakat" illeti, Hitler egy pillanatig sem volt kétségben afelöl, hogy ezek mellette állanak. Hiszen a jövendö távlatában megcsillogtatta elöttük Csehszlovákiának egy darabját, söt egy darab Szovjet-Ukrajnát is, hogyne számíthatott volna hát rájuk? A kezdetleges, otromba hitlerista diplomáciának nem is kellett magát nagyon megeröltetnie.

Lipski, berlini lengyel nagykövet 1938 auguszt-

tus 11-i (1/137/38 számú) szigorúan bizalmas jelentésében a következőképpen számol be Hermann Göringgel folytatott megbeszéléséről:

„Göring közölte velem, hogy a legközelebbi napokban szeretne velem hosszasabban beszélgetni és — mint rendesen — ezúttal is (tehát nem első ízben. *A szerző)* bizalmasan és nem hivatalosan mérlegelni szeretné, milyen további lehetőségei vannak bizonyos irányban a lengyel-német közeledésnek. Példaként megemlített... bizonyos információcserét az orosz és a csehszlovák helyzettel kapcsolatban... Felfogása szerint Lengyelországnak lehetnének bizonyos érdekei Oroszországban, pl. Ukrajnában..."

Nem szabad elfelejteni, hogy mindez akkor történt, mikor a náciellenes angol sajtó már kihozta a Lengyelország elleni német támadásról szóló térképeket, a hitleri vezérkar páncélszekrényében pedig már készen állt a Lengyelország elleni hadműveletek részletes terve. Ennek a tudatában nézzük most már tovább a jelentést.

„... Kívánatosnak tartottam, hogy ezúttal egy lépéssel tovább menjek, mint Göringgel folytatott eddigi megbeszéléseim alkalmával. Ezért hangsúlyoztam, hogy a cseh politika már a párizsi értekezlet folyamán igyekezett a Szovjetunióval közös határt biztosítani s ezért nyujtotta olyan hosszúra területét Lengyelország déli határa mentén. Ennek az lett a következménye, hogy elvágott bennünket a Magyarországgal való közvetlen összeköttetéstől, ami a lengyel-

magyar érdekeket sérti... *Göring azt válaszolta, hogy teljesen megérti a lengyel-magyar határ szükségességét...*" (Az aláhúzás Lipskitől származik.)

Göring természetesen, minden gátlás nélkül beleegyezett társai étvágyának kielégítésébe, hiszen jól tudta, hogy rövidesen úgyis elnyeli egész Lengyelországot, minden új „szerzeményével" együtt. A tervek — mint említettük — már készen álltak a vezérkarnál, az Olza vidéket nyugodtan kölcsönadhatta tehát Becknek — egy esztendőre...

Hasonló álláspontra helyezkedett Lipski nagykövettel folytatott megbeszélése alkalmával Hitler is. Erről az utóbbinak 1/165/38 számú „szigorúan bizalmas" jelentéséből értesülünk. Ez a beszélgetés 1938 szeptember 20-án (egy héttel „München" előtt), Obersalzbergben — közvetlenül Imrédy magyar miniszterelnök kihallgatása után — folyt le:

„...erősen kidomborítottam Kárpátalja kérdését, hangsúlyoztam az Oroszországgal kapcsolatos stratégiai momentumot... A kancellár e kérdés iránt rendkívüli érdeklődést tanúsított..."

Lipski ezután rátért az Olza-vidék kérdésére s biztosította a kancellárt, hogy

„ha igényeinket nem vennék figyelembe, — ezen a ponton fegyveres beavatkozástól sem riadnánk vissza."

Ekkor kapta meg végre Hitlertől a biztos ígéretet. A kancellár megállapította, hogy:

(Az első pontot mellőzöm, mert nem Lengyelországot, hanem a Szudétavidéket érinti. — *A szerző.)*

2. Abban az esetben, ha szudétavidéki követeléseit teljesítenék, de Csehszlovákia többi területe tekintetében garanciát kívánnának tőle, arra az álláspontra helyezkednék, hogy ilyen garanciát csak abban az esetben adhat, ha azt Lengyelország, Magyarország és Olaszország is megadja... Természetesen tisztában van vele, hogy Magyarország és Lengyelország ilyen garanciát csak akkor adna, ha az ő kisebbségi kérdéseik is rendezést nyertek. A lengyel kormány nevében erről mindjárt biztosítottam is a kancellárt.

3. Szigorúan bizalmas tájékoztatásként, de azzal a felhatalmazással, hogy ezt a tájékoztatást megfelelő illetékes helyen felhasználhatom, már most kijelentette a kancellár, hogy amennyiben cieszyni igényeink folytán Lengyelország és Csehszlovákia között konfliktusra kerülne a sor, Németország mellénk állna... A kancellár azt javasolja, hogy ebben az esetben a magunk részéről csak akkor kezdjük meg az akciót, ha Németország már elfoglalta a Szudétavidéket, mert ezzel a hadművelet lerövidülne."

Vajjon Hitlernek a Lengyel Köztársaság nagykövetével folytatott, fentidézett megbeszélése nem orgyilkosok szövetkezésére emlékeztet-e? A különbség csak az, hogy itt egy állam meggyilkolásáról volt szó, a két gyilkos pedig a hitleri német kormány és a szanációs lengyel kormány. A gyilkosság árán

megszerzett koncon az osztozkodás természetesen a cinkosok hatalmi súlya szerint történt volna.

Most ismét nem kívánunk Beck vagy Lipski erkölcseivel foglalkozni s a kérdést ilyen szemszögből vizsgálni, mert erkölcsi érzékük nekik sem igen lehetett több, mint obersalzbergi házigazdájuknak. E pontnál egészen más dolog érdekel bennünket. Lipski úr s rajta keresztül Beck külügyminiszter úr is megismerkedett a nemzetek gyilkosának „munkatechnikájával", de ebből Lengyelország számára semmiféle következtetést nem vont le... Ellenkezőleg, mindketten cinkosoknak jelentkeztek a gaztett elkövetéséhez. Elég volt nekik, hogy:

> „A kancellár a beszélgetés további során hangsúlyozta, hogy Lengyelország elsőrendű tényező Európának Oroszország elleni védekezésében..."

Azután biztosította Lipskit

> „hogy a németek érdekkörének bizonyos vonalán túl teljesen szabad kezet enged nekünk".

Beck nagykövetének öröme határtalan volt... A diadalmas jelentéssel főnökéhez sietett s a jelentés hangja olyan, hogy az olvasó a végén a szokásos udvariassági záradék helyett önkénytelenül is valami Csehszlovákia, vagy Moszkva elleni indulatszót keres. A gonosztevőnek ezt a lelkesedését még az a beszélgetés sem hűtötte le, amit egy héttel később Berlinben Ribbentroppal folytatott. (1938 szeptember 27). Becknek küldött jelentésében (1/182/38, „legszigorúbban bizalmas"), többek között ez a rendkívül fontos szakasz olvasható:

„Arra az esetre, ha Németország *egész Csehszlovákiát* elfoglalná (az aláhúzás tölem származik — *Szerző*), von Ribbentrop kívánatosnak tartja..."

És így tovább. Nem fontos, hogy von Ribbentrop mit tart kívánatosnak, csak az a fontos, hogy szeptember 27-én már *egész Csehszlovákia elfoglalásáról beszél.* Miként a jelentés további részéből kitünik, ezt a lehetöséget erösen ki is domborította! Így tehát Becknek és bandájának ismét bepillantása lehetett a bünös hitleri munkatechnikába. A szanációs kormány már félévvel Prága elfoglalása elött tudta, hogy Hitler nem fogja betartani a müncheni egyezményt! Milyen értékes intelem lehetett volna ez a lengyel kormány számára! Ők azonban semmiféle következtetést nem vontak le abból, hogy banditával szövetkeztek, aki csak azért ir alá szerzödéseket, hogy idöt nyerjen, nem pedig azért, hogy azokat meg is tartsa. Vele együtt készítették elö a Chamberlain és Daladier által elárult, mindenkitöl elhagyott Csehszlovákia letiprását.

Milyen komikusan hangzanak, milyen nyomorúságos hatást keltenek az ilyen okmányok között, Raczynski londoni lengyel nagykövetnek duzzogó panaszai, aki 1938 december 16-án (1/W. B./257/t. j. melléklet), így ir Becknek:

„Meg kell állapitanom, hogy az itteni közvélemény és a sajtó körében bizonyos idö óta mintha szervezett kampány volna folyamatban, amely túlzott információk, söt esetleg közönséges pletykák és gyanúsítások felhasználásával hátrányos színben igyekszik feltüntetni a lengyel-német viszonyt. Ennek a következménye a

nyugtalanság, valamint az, hogy Lengyelország politikai helyzetének megítélésében, pesszimizmus tükröződik. Az említett «kampány»... Gdanskon kívül egyéb súrlódási pontok lehetőségét is feltételezi..."

Vajjon mi a véleményünk az olyan ostoba emberről, aki 1938 december közepén a Gdanskkal kapcsolatos lengyel-német viszony pesszimisztikus megítélését „pletykának" és „gyanúsításnak" tartja? Vajjon igazán csak ostoba volt ez az ember? Mindazok, akik 1939 előtt külpolitikánkat irányították, valóban csupán örültek voltak? Ha igen, akkor ebben az örületben volt valami, — túlságosan következetes, valami mániákus makacssággal és kitartással alkalmazott módszer; — az ördöggel is hajlandók voltak együttműködni, s nem törődtek azzal, hogy Lengyelország érdekeit kockáztatják, sőt egyenesen vesztébe viszik az országot. Számukra csak az volt a fontos, hogy a Szovjetunió ellen forduljanak. Ez volt a lényege annak a módszernek, amelynek szülőanyja egyrészről a munkás-paraszt állammal szemben táplált elvakult osztálygyülölet, másrészről a harsonázó önhittség, a gyerekes „nagyhatalmi" hóbort, a „tengertől-tengerig" terjedő Lengyelországról való álmodozás. Ehhez járult még a romanticizmus (értsd: kalandorság) és a határtalan politikai tudatlanság.

Vajjon folytathatott volna Lengyelország más külpolitikát is? Ehhez nem fér kétség. Csak nem ezzel a kormánnyal és nem ezekkel az emberekkel...

Ez a másfajta, a lengyel állam érdekeit szem előtt tartó politika feltétlenül a Szovjetunióval való együttműködést követelte. Ez azonban azt jelentette volna, hogy le kell mondani azokról a „nagyha-

talmi" ábrándokról, amelyek a Balti tengertöl a Fekete tengerig terjedö Lengyelországot akarták megvalósítani, le kellett volna mondani arról az ostoba hetvenkedésröl, hogy saját erönkböl is képesek vagyunk magunkat megvédeni, csatlakozni kellett volna a kollektív biztonság politikájához. Ez a másfajta politika megkívánta volna, hogy ne uszítsunk (a „tengely"-államokkal együtt) a Népszövetség ellen, hanem harcoljunk azért, hogy a Népszövetség a béke eröinek eszköze lehessen, hogy ne ismerjük el és ne támogassuk a befejezett tényeket, amelyek elé a fasiszták állították a világot, hanem az ilyenek elleni harcra más kormányokat is igyekezzünk mozgósítani, hogy ne nézzük tétlenül a más nemzetek ellen elkövetett erőszakot és ne vegyünk részt az ilyen erőszakban, hanem siessünk a megtámadott védelmére azokhoz a hagyományainkhoz híven, amelyek szerint Lengyelország ügye szétszakíthatatlanul összefügg az összes nemzetek szabadságának ügyével.

Ezt a politikai fordulatot sem a Pilsudski-párt, sem a lengyel burzsoázia egyetlen más pártja sem lett volna képes végrehajtani, hiszen ezek Lengyelország történelmi küldetésének tekintették, hogy a Szovjet elleni keresztes hadjáratban vezetöszerepet játszhasson.

A reakciós álomkép szellemében harsonák diadalittas hangjától kísérve, kitartóan fürészelték maguk alatt a fát. Politikájuk Lengyelország tervszerü elszigeteléséhez vezetett és azt eredményezte, hogy az ország még a lehetöségét is eljátszotta annak, hogy támadás esetére csak egyetlen valóságos — és nemcsak papíron szereplö — szövetségest szerezzen.

A reakciós álomkép szellemében inkább küzdöttek a kollektív védekezés fasisztaellenes politikája

ellen, inkább elszigetelték Lengyelországot és engedték, hogy a gyenge ország a hitleri Németországgal szemben magára maradjon, semhogy hozzájárultak volna a Szovjetunió részvételével létrehozandó kollektív védekezési rendszer kiépítéséhez.

Azt is mondhatná valaki, hogy nemcsak ök voltak a hibásak, mert hiszen a Beckeken és Lipskiken kívül Európában Chamberlainek és Halifaxok is voltak, akik, az eröviszonyokat tekintve, sokkal nagyobb bünösök az elöbbieknél.

Ez igaz. De minket mindenekelött a *lengyel* külpolitika érdekel, mert elsösorban a saját portánk elött kívánunk sepregetni.

III. fejezet

AZ INTERNÁLÓTÁBOROK ÉS PROVOKÁCIÓK POLITIKÁJA

Vajjon milyen volt ezeknek a szerencsétlen „nagyhatalmi“ mániákusoknak a belpolitikája?

Ennek a politikának a célja egészen nyilvánvalóan a következő: mindenekelött győzedelmeskedni akartak az egyre jobban növekvö forradalmi hullám felett, hogy aztán ezt a hullámot a néptömegek ellenállásának megtörése útján elfojtsák és visszafordítsák (amiröl a következő fejezetben lesz bövebben szó). A fejlödésben elmaradt állam válságban vergödö kapitalista gazdálkodásának minden költségét és összes tragikus következményeit a népre akarták hárítani. Végül pedig arra törekedtek, hogy szétzúzzák a Szovjetuniót, az elsö és egyetlen munkás-paraszt államot, amelyet a naív emberek — s hogy öszinték legyünk: nemcsak Lengyelországban — könnyü zsákmánynak tekintettek.

Ez utóbbi momentum a leglényegesebb. Hiszen a Szovjetunió fennállásának minden újabb esztendeje világszerte növelte és erösítette a forradalmi hullámot.

Ebböl a forradalmi hullámból pedig csak akkor tudott Lengyelország kikerülni, ha az ország

egész belső életét fasizálták. A Kommunista Internacionále VI. kongresszusa már 1928-ban rámutatott arra, hogy „többé-kevésbbé fejlett állapotban csaknem mindenütt megtalálhatók a fasiszta törekvések és a fasiszta mozgalom csírái".

A lengyel uralkodó osztályok szempontjából az ország fasizálódása olyan folyamat volt, ami nemcsak a burzsoázia osztályérdekéből, hanem a szanáció egész „vezéri" ideológiájából is természetszerűleg következett. Éppen ezért a Harmadik Birodalomhoz való közeledés alapja egyrészt a közös irányban haladó társadalmi ideológia, másrészt a közös szovjetellenes cél volt.

Ez a közeledés, mint ideológiai természetű kérdés, nem szorítkozhatott arra, hogy a szanációs kormány a hitleri német kormánnyal különböző megállapodásokat írjon alá, hanem szükségessé tette, hogy az országban új, fasiszta légkört is teremtsenek. Lengyelország számára tehát a fasizálódás egyszersmind hitlerizálódást is jelentett. Innen származik a hitlerizmus „nagyszerű vívmányainak" forró imádata, amiről az előző fejezetben már bővebben szóltunk.

A hitlerizmushoz való ideológiai közeledésnek kedvezett az a körülmény is, hogy a lengyel burzsoázia mindkét alapvető politikai mozgatóereje — az ONR-rel* szövetkezett nemzeti demokrata párt és a Pilsudski-tábor a közöttük régebben fennállott bizonyos ellentétek ellenére szemmelláthatólag egymásra talált, sőt versenyre is kelt egymással azoknak az „eszméknek" hajhászásában, amelyeket a minden rendű és színezetű fasiszták előtt Hitler

* A szélső-jobboldali, nacionalista munkáspárt rövid megjelölése, mely a párt lengyel nevének kezdőbetűiből származik. — *Ford.*

megcsillogtatott. Ennek az egyesülésnek látható megnyilvánulása volt, amikor Rydz-Smigly közvetlen védnöksége alatt megalakították a „November 11 Klub"-ot. A Grabowski igazságügyminiszter vezetése alatt működő klubnak az volt a feladata, hogy a szanációs-ONR-nemzeti demokrata vezetés alatt álló jövendő fasiszta állam politikai „elitjét" idejében kiképezze.

A klubban Grabowski mellett vezető szerepet játszott Rydz bizalmasa, Karszo-Siedlewski gazdag varsói nagyiparos is. A tagok számára sürün rendeztek politikai előadásokat és vitaestéket is. Röviden szólva, ez a klub volt Lengyelországban a hitlerizmus akadémiája. Lássuk, miként nyilatkozott Grabowski miniszternek, a klub vezetőjének előadásairól — akkori hallgatóinak egyike, a lengyel kémelhárítás Mierzynski nevü volt tisztje, a Doboszynski-féle bünperben történt kihallgatása alkalmával:

„Előadásai néha olyan szégyenletesek voltak, hogy azok felett még abban a társaságban is lehetetlen volt vitatkozni. Grabowski valóságos dicshimnuszokat zengett a hitlerizmusról és a hitlerista Németországról. Ezeket az előadásokat minden túlzás nélkül röviden csakis így lehet jellemezni. Különösen megfigyelhető volt ez németországi látogatásából történt visszatérte után, ahol Franknak, a későbbi lengyel fökormányzóság kormányzójának vendége volt. Elragadtatása annyira határtalan volt, hogy az már a klub számára is kínos volt."

Feltünő volt ebben az időszakban, hogy a szanációs kormány mennyire kedvezett az ONR különböző csoportjainak. Ez Mierzynski szavai szerint

igen gyakran izgalmat okozott a Pilsudski-tábor régi hívei között. Ezen azonban nem lehetett segíteni, mert az ONR és a régi nemzeti demokraták szélsőjobboldali szárnya Lengyelország hitlerizálása terén már dús érdemeket szerzett.

Az effajta „ideológiai" tanulmányok és szövetségek gyümölcsei nem sokáig várattak magukra. A kormány gyorsított ütemben léptette életbe a kifejezetten fasiszta jellegü rendszabályok egész sorát. Megjelent a gyülésezési és gyülekezési jog tárgyában hozott úgynevezett „szájkosár-törvény", azután az önkormányzati, majd az iskolatörvény. Mindegyiknek közös jellegzetessége, hogy a polgári jogokat korlátozza, illetöleg felszámolja. A szólásszabadságot a lengyel burzsoázia már a függetlenség legelején elkobozta. Most még jobban megszigorították a cenzúra intézkedéseit. A törvénykezés terén bevezették a rögtönítélö bíráskodást, a rendes bírói eljárásban pedig a halálbüntetést. Egy különleges dekrétum „felfügesztette", vagyis felszámolta a bírói függetlenséget. Grabowski igazságügyminiszter különleges „érdeme", hogy a politikai bünösöket teljesen egy kalap alá vonta a közönséges bünözökkel, — emellett ez utóbbiakat szemmellátható an elönyben részesítette.

Az ország hitlerizálásának rikító bizonyítéka a Bereza-Kartuska-i gyüjtötábor, az úgynevezett „elkülönítö hely" létesítése, amelyhez a mintát a hírhedt dachaui táborról vették s amely bizonyos tekintetben még felül is múlta az akkor még tapasztalatlan SS katonák által vezetett német táborokat. Az internálás — köztudomás szerint — bírói ítélet nélkül, közigazgatási úton, a rendörség kényekedvére történt.

A társadalombiztosítási jogszabályok „egysé-

gesítésének" örve alatt a kormány a dolgozó tömegek vívmányainak egész sorát támadta meg, így például a biztosításhoz, az üdülési szabadsághoz való jogot, stb. Pedig ezeket a jogokat a lengyel munkás egyáltalán nem a burzsoázia kegyéből kapta, hanem nehéz, gyakran véres osztályharc útján vívta ki magának. A fasiszta intézkedéseknek a maga nemében mintegy csúcspontját jelentette a szanációs kormánynak az a sakkhúzása, mellyel puccsszerüen „megszavaztatta" az 1935. évi alkotmányt. Ennek az alkotmánynak az volt a célja, hogy az ország feletti „törvényes" hatalmat — amely túlnyomórészben a köztársasági elnök kezeiben összpontosult, — egyszersmindenkorra a Pilsudski-féle tábor számára biztosítsa. Az alkotmány elfogadásához a Sejm tagjainak kétharmadát tevő, minősített többségre volt szükség. A szanáció soha el nem érte volna ezt a többséget, ha nem folyamodott volna „némi" aljas csaláshoz. Amikor az ellenzéki képviselők egy része nem volt jelen, kihasználták az alkalmat és anélkül, hogy erről előzetesen bárkit is értesítettek volna, egyszerüen napirendre tüzték az alkotmányjavaslatot s azt villámgyorsan „el is fogadtatták", mintha csak a fürjek védelméről, avagy a szarvasmarha kötelező oltásáról szóló törvényjavaslatról lett volna szó.

Az új „alkotmány" lényegesen szükítette a Sejm hatáskörét s a hozzá alkalmazott választói törvény — a választók elenyészően csekély érdeklődése és részvétele mellett, — csaknem kizárólag a szanáció engedelmes kreatúráiból álló — új Sejmet és Szenátust eredményezett. A nemzet életének hitlerizálása és a széles néptömegek figyelmének a fontos állami és társadalmi problémákról való elterelése végett a lehető legnagyobb mértékben kihasználták

a nemzetiségi ellentéteket. Lelkiismeretlenül izgatták a lengyel népet az ukránok, belorusszok és zsidók ellen. A lengyel kormány nemzetiségi politikája méltó volt a „legkiválóbb" hitlerista mintákhoz. Emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a lelkiismeretlen izgatók számára ezen a téren széles lehetőségek nyíltak, mert a háború előtti Lengyelország nemzetiségei (nem kevesebb, mint tizenkétmillió lélek) az ország összlakosságának több mint egyharmadát tették.

A gazdasági élet, amely az ország egész területén hanyatlóban volt, a keleti határvidéken a nyomor és kétségbeesés siralmas képét nyújtotta. Meg lehet állapítani, hogy a burzsoázia, amely elnézte, hogy Lengyelország a nyugati kapitalista országok gyarmatává váljék, a határvidéken, az úgynevezett másodosztályú Lengyelországban maga is gyarmati politikát folytatott. Az osztálykizsákmányolás ott még sokkal nagyobb mértékü volt mint az ország középső és nyugati részén s emellett együttjárt a legkegyetlenebb nemzetiségi elnyomással is. Elég megállapítani, hogy a sajátnyelvü kisebbségi iskolák száma 1937-ben az egész ország területén sokkal alacsonyabb volt, mint 1913-ban csak ezen a vidéken és emellett továbbra is állandóan csökkenő irányzatot mutatott (kivéve — ó, sors íróniája! — a német nemzetiségi iskolákat...).

Lengyelországban a „határvidéken" volt a legolcsóbb a munkás és a paraszti munkaerő: szinte könyörögtek olyan munkáért, amely legalább az egész esztendei kenyeret és burgonyát biztosítja számukra... Ezen a lengyel „határvidéken" járta az a szokás, hogy a paraszt a gyufát hosszában négyrét vágta s a szomszédjától elkérte a már használt sósvizet, hogy a saját sójával takarékoskodjék.

(„Paraszt emlékiratok.") Ezen a „határvidéken" a nép iskolákért könyörgött, de iskola helyett — erőszakos „megbékítést" kapott, olyan rendszabályokkal, amelyekről a nyugateurópai haladó sajtó is írtózattal és felháborodással emlékezett meg. E füzet szerzője saját fülével hallotta, hogy Kostek-Biernacki poléziai vajda, s egyben brześci és berezai hóhér a vajdaságba érkező varsói írók és újságírók csoportját meglepetésszerüen meglátogatva, véres szemrehányásokat tett nekik, hogy miért jöttek az ő területére anélkül, hogy érkezésüket előre bejelentették volna a vajdasági hivatalnál. Mindezekután a következő cinikus kijelentést tette:

„Nálam, igen tisztelt uraim, nincsenek sem társadalmi, sem osztályproblémák, nincsenek politikai pártok, de elégedetlenek, vagy politizálók sincsenek . . ."

A boldogtalan nemzetiségi, kisebbségi tömegek közül a legszerencsétlenebb volt a zsidóság. A lengyel és zsidó burzsoázia által kiuzsorázva, nyomorúságra és elmaradottságra ítélve, évszázadok óta üldöztetve, mindannyiszor a zsidóság volt a bünbak, valahányszor a kormány jónak látta, hogy a tömegek gazdasági és politikai elégedetlenségét zsidóellenes kilengésekben „vezesse le". Mennyivel könnyebb volt a nyomorgó lengyel ember előtt egyszerüen rámutatni a zsidó elárusító bódéjára, mint amely minden nyomorúságát egyszeriben megoldja, — mintsem osztályérdekeit kielégíteni. A főiskolákon életbelépett az úgynevezett „pad-gettó". A társadalom hiszékenyebb tömegeit a középkori, primitív, de kipróbált szólamokkal, a rituális gyilkosságok, vagy kegyszer megbecstelenítések hangozta-

tásával izgatták — rendőrségi segédlet mellett végrehajtható — pogromokra. Íme, ezek voltak a lengyel munkásság és parasztság elleni osztályharc, helyesebben osztály guerillaharc, kedvelt eszközei.

Az antiszemitizmusból ezenkívül még két haszna volt a szanációs kormánynak. Egyrészt elterelte a társadalom figyelmét a hitlerbarát politika veszedelmességéről s a nyárspolgárok szemében mintegy „indokolta" ezt a politikát, másrészt a szélsőséges csoportok kezéből kiragadta az antiszemitizmus monopóliumát s elősegítette a szanációs-ONR-nemzeti demokrata közös politikai plattform minél gyorsabb megteremtését.

Ez a rendszer könyörtelenül lesújtott mindenkire, aki a háború előtti Lengyelországban ezek ellen az állapotok ellen harcot indított.* Bereza-Kartuska és a börtönök megteltek politikai foglyokkal. A politikai foglyok helyzete már a börtönökben sem volt könnyü, de sokkal nehezebb volt a berezakartuskai internálótáborban. Az európai sajtó gyakran írt ezekről az intézményekről és — különösen a Grabowski-féle szabályzat életbeléptetése után — úgy jellemezte őket, mint Európa legrosszabb, legkegyetlenebb fegyintézeteit. Elég volt egy illegális röpcédula, vagy ha ilyen nem akadt, akármelyik rendőrügynök névtelen feljelentése, hogy a kommunista párthoz „tartozó" személyt vagy a Párt tagját ötévi, söt később tíz, söt esetleg tizenötévi szabadságvesztésre ítéljék. Számtalan olyan eset fordult elö, hogy a munkásság élenjáró harcosait néhány évi büntetésük letöltése után azonnal a bereza-kartuskai kínzótáborba küldték, mert... az

---

* A háború előtti Lengyelország kormánya ellen folytatott harcról a következő fejezetben bővebben lesz szó.

új ítélet kimondásának „jogi alapja“ nem lett volna, szabadonbocsátani pedig nem mertek az ilyen „veszedelmes felforgatókat...“

Mennyire elütött ettől az a magatartás, amelyet egynémely jobboldali „politikai fogollyal“ szemben tanusítottak! Példaképpen említsük fel Adam Doboszynski klasszikus esetét. Ez a hírhedt „nacionalista“, vagyis nemzeti demokrata (a valóságban közönséges hitlerista kém), fegyveres erővel megtámadta Myslenice városkát. A támadás alkalmával vér folyt, néhány ember életét vesztette, a rablótámadók gyújtogattak, kirabolták a boltokat, de raboltak máshol is s az eset következtében még a szanációs starosta, Basara is megszenvedett. („Szolgálatban álló állami tisztviselö“ — a szanációs jogszabály ilyen esetekben néha kegyetlen is tudott lenni). Doboszynskit letartóztatták és 1936—37-ben bíróság elé állították. Elég volt azonban azzal védekeznie, hogy „kommunistaellenes rajtaütést“ tervezett s máris nevetségesen enyhe büntetést, — három és félévi börtönt kapott, amit később maga „Grabowski miniszter úr“ engedett el. Néhány évvel korábban, amikor a szanációs terror még összehasonlíthatatlanul enyhébb volt, Alfred Lampe, Aleksander Zawadski és más kommunisták tizenöttizenötévi fegyházat kaptak.*

De a munkásmozgalmat és annak élcsapatát a legszörnyübb terrorral, a legkegyetlenebb ítéletekkel, a börtönökben uralkodó legvadabb állapotokkal s a politikai foglyok sátáni módon kiagyalt kínzásával sem voltak képesek megtörni. Jól tudta ezt a szanáció s ezért alkalmazta a munkásmozgalommal

---

* Itt jegyezzük meg, hogy nevezettek a háborús események közepette — 1939 szeptemberében kitörtek a bortönből, — mikor a hitlerista csapatok már Varsóhoz közeledtek...

szemben a legalávalóbb mérgezett fegyvert, a provokációt.

„Látván, hogy a Lengyelországi Kommunista Pártot a legkeményebb megtorlás sem képes megtörni, az ellenség a legaljasabb mérgezett fegyvert — a provokációt kezdte alkalmazni. Évek során át kitartóan küldözgette az ellenséges pilsudskista ügynököket, hogy perfid módon kémleljék ki a Párt állásait és politikai irányvonalát, hogy belülről bomlasszák a Pártot s ilymódon igyekezzenek gyengíteni annak harci erejét." (Boleslaw Bierut beszámolója az Egyesült Lengyel Munkáspárt 1948 december 15-én megtartott Egyesülési Kongresszusán.)

Mint a lengyel munkástömegek harcainak megbénítására irányuló minden próbálkozásnak, ennek is nagy segítségére volt a háború előtti, jobboldali Lengyel Szocialista Párt vezetőinek áruló szerepe.

„A kapitalizmus igyekszik megőrizni és kimélyíteni a munkásosztályban fennálló szakadást. Lengyelország II. Köztársasági időszakában a burzsoázia, a Puzakok, Zarembák és Arciszewskiek vezetése alatt álló Lengyel Szocialista Párt segítségével bontotta meg a munkásmozgalmat..." (Boleslaw Bierut fenti beszédéből.)

A háború előtti jobboldali Lengyel Szocialista Párt volt a szanáció legfőbb villámhárítója* s ha-

* A háború ebben az esetben is betöltötte azt a szerepet, hogy feltárta és tökéletesen felfedte a társadalmi erőket. Nem véletlen, hogy ma Zaremba, Ciołkosz és Kwapinski nyíltan a

sonló szerepet játszott a parasztmozgalom jobboldali vezetősége is. Bátran állíthatjuk, hogy ha a Lengyel Szocialista Párt jobboldali vezetősége nem folytatja a maga egységbontó, provokátori szerepét és a különböző Mikolajczykok és Baginskiak nem teszik ugyanezt a parasztmozgalomban, — a szanáció nem bírta volna ki azokat a csapásokat, amelyeket az egységes lengyel munkásosztály és a dolgozó parasztság mérhetett volna rá. Érdemes megjegyezni, hogy Hitler is a szociáldemokraták árulása folytán jutott uralomra.

A szanációs politikusok arra a megállapításra jutottak, hogy — miután kezükben van a terror és provokáció hatalmas gépezete, miután lerázták magukról azt a féket, amit az 1921. évi alkotmány jelentett számukra, miután a „nacionalista tábor" kezéből sikerült kicsikarniok az antiszemitizmus monopoliumát — most már nyíltan megkezdhetik az ország teljes hitlerizálását. Az ország nyílt fasizálásának első kísérlete 1937 tavaszán az Ozon* megalakítása volt. Ennek kezdeményezője és alapítója, állítólag Adam Koc** ezredes, legmagasabb védnöke pedig maga Rydz-Smigly.

Sosnkowskiak, Bor-Komorowskiak és Andersek mellett foglalnak helyet, mert a Népi Lengyelország ellen folytatott közös harc egyesíti őket.

* Ozon = Nemzeti Egyesülés Tábora (a lengyel név kezdőbetűiből. *Ford.)*

** Jellemző, hogy ma, mikor a különböző bomlasztó szervezetek komoly dollárösszegeket fizetnek a lengyel emigráció hajótörötteinek, Adam Koc politikai „képességei" mégis a számukra legmegfelelőbb értékelésre találtak. A Népi Lengyelországnak ez a százszázalékos ellensége — noha az említett pénzforrásoknak „eszmeileg" tökéletesen megfelelne — egy newyorki penzió főszakácsságánál többre nem tudta vinni. Nem tudhatjuk, hogy Kocnak ez-e az utolsó állása, de hogy ez a legmegfelelőbb, az bizonyos.

Hihetetlen propagandaharsonázással, s az egész terrorgépezet értékes közreműködésével tették közzé az Ozon programnyilatkozatát, amely nem volt egyéb, mint a már jólismert hitlerista mintáknak egyszerű majmolása és a lengyel viszonyokhoz alkalmazása. Az Ozon, a kommunizmus elleni kérlelhetetlen harc jelszavával igyekezett magának híveket toborozni. A kommunizmus elleni harc és az antiszemitizmus jelszavai voltak arra hivatva, hogy az Ozon számára a megfelelő „klientélát" biztosítsák, amelyet az főképpen a nemzeti demokrata párt és az ONR eddigi hívei között keresett.

De hiába használtak fel milliókat az adójövedelmekből az Ozon propagandaakciójára, az az igyekezet, hogy a szanációs maffia és a „November 11 Klub" a felszínre kerüljön, — gyászos kudarcba fulladt. Sokkal mélyebben átjárta már a lengyel nép — még a kispolgárság lelkületét is — a hitlerista mintáktól való félelem, semhogy Koc ezredes erőfeszítései sikerrel járhattak volna.

A felfuvalkodott és vak Rydzek, Grabowskiak, Matuszewskiek és társaik az Ozon kudarcából sem okultak. A nemzet nem akarta a hitlerizmust, mert érezte annak veszedelmét, de a kormány — ennek ellenére — tovább is együttműködött azokkal, akik Berlinben már készentartották a Lengyelország elleni támadás terveit. S ez az együttműködés a szanációs Lengyelország két utolsó esztendejében egyre jobban elmélyült.

A háborúelőtti utolsó esztendők a szanációs és hitleri vezetőemberek egymáshoz való intenzív közeledésének az évei voltak. Egymást követték a kölcsönös utazgatások, látogatások, vadászatok és a tapasztalatok kicserélése.

Göring, mint Mościcki személyes vendége vadá-

szott Lengyelországban, Frank a varsói „elit" számára tartott előadást, Kordian-Zamorski tábornok, a lengyel rendőrség parancsnoka pedig az SS és Gestapo főnökével barátkozott. Az ábrándok világában élő lengyel „nagyhatalomnak", a „tengertől-tengerig" nyúló Lengyelországnak „ideológusai", a szovjetellenes kereszteshadjárat „teoretikusai" tanácskoztak egymással.

Az Ukrajnában maradt birtokaik után sóvárgó földesurak testvéries barátságban paktáltak azokkal, akik talán az utolsó nyilakat helyezték el a Lengyelország elleni támadás tervét tartalmazó vezérkari térképeken. A bereza-kartuskai tábor kínzókamráinak kitervelői, a munkásmozgalom ellen folytatott harc politikai provokációinak specialistái saját vívmányaikkal dicsekedtek a hóhértudományok mestere és professzora előtt, aki már túl volt Dachau megalapításán és tapasztalatain s ekkor már a Lengyelország számára kitervelt Oswiecim, Treblinka és Majdanek víziójában élt.

Az együttműködés szoros és szívélyes volt...

Most már megállapíthatjuk, hogy a legszorosabb együttműködés mégis a kémszolgálat terén volt. A lengyel kémszolgálatnak és kémelhárításnak, vagyis a Vezérkar II. Ügyosztályának („dwójka") az illetékes hitlerista szervvel való együttműködése olyan különleges tünet, hogy érdemes vele közelebbről megismerkednünk.

Mindenekelőtt nézzük meg, mi volt a Vezérkar II. Ügyosztálya a szanációs Lengyelországban?

Ezt a kérdést, amelyet a lengyel politikai körök régóta ismernek, teljesen felderítette a Doboszynski-féle bünperben a „dwójka" néhány volt tagjának tanúként történt kihallgatása. Ezek a volt „dwójka" tisztek a háború előtti lengyel kémszolgálat és kém-

elhárítás sok titkát ismerték és fedték fel vallomásaikban.

A Vezérkar II. Ügyosztálya Lengyelországban nemcsak a kémszolgálat és kémelhárítás szerve, hanem — amint Mierzynski tanú mondotta — „az akkori politikusok ugródeszkája" is volt. Valóban, nem volt egyetlen valamirevaló szanációs politikus, aki, legalább rövid ideig, nem töltött volna be vezető állást a „dwójka"-nál. Beck, Pieracki, Matuszewski, Kościalkowski, Slawek, Miedzinski, Schaetzel, Holówko,, Scierzynski, csupa olyan emberek, akik korábban vagy főnökei, vagy vezető funkcionáriusai voltak a Vezérkar II. Ügyosztályának. De ez az intézmény sokkal mélyebbre is lenyúlt. Alkalmazottai nem lehettek mind miniszter- és vajdajelöltek. A „dwójka" saját ügynökeivel töltötte be a starosta állásokat is, de nem vetette meg a különböző „Orbis"* és más hasonló igazgatói állásokat, a polgármesteri hivatalok tisztviselői-, sőt még a napi- és hetilapok szerkesztőségi állásait sem. „Mintha csak a szanáció állami gépezetének óriási méretű személyzeti irodája lett volna", — mondotta Mierzynski.

A „dwójka" a maga óriási gépezetével, amely ezer és tízezer szállal hálózta be és fonta körül az ország életét, kitünö eszköznek bizonyult a közvélemény sugalmazására és az ország politikai életének irányítására.

Milyen célokat szolgált ez a fantasztikus intézmény, amely a szanációs politikusok tenyészetét, az egész állami gépezet személyzeti irodáját és a közvélemény sugalmazásának eszközeit egyesítette magában?

---

* Állami Idegenforgalmi és Utazási Iroda. — *Ford.*

Mierzynski, a „dwójka“ volt tisztje a következőket vallotta:

„Kijelentem, hogy a II. Ügyosztálynál készítették elő a német-lengyel politikai és katonai közeledést, valamint azt, hogy Németország és Lengyelország egymással szövetségben robbantsák ki a Szovjetunió elleni háborút. Abban ugyanis semmi kétségük nem volt, hogy ez a háború győzelemmel és területi gyarapodással fog végződni... Ezt a tervet egy olyan csoport propagálta, amely akkor elég erös volt és komoly befolyással rendelkezett. E csoport tagjai Ukrajnából, vagyis a keleti határszélről származtak, a forradalom után kerültek Lengyelországba s birtokaikat kénytelenek voltak elhagyni. Itt Lengyelországban aztán, túlnyomórészben magas katonai rangot viseltek. Számukra ez a terv volt az egyetlen lehetöség arra, hogy birtokaikat visszaszerezzék, de ebben az időben ez volt az egyetlen lehetösége az annakidején széles körben erösen propagált „nagyhatalmi eszme“ megvalósításának is... (E cél elérése végett) ...a társadalomban két dolgot kellett megteremteni: az alapvető szovjetellenességet és — kiengesztelödés útján — a Németország felé való közeledést. A lengyel társadalom ugyanis Németország iránt sohasem viseltetett rokonszenvvel. Ezt a légkört egész nyíltan, söt szembetünöen igyekeztek megteremteni. Mindenekelött a legnagyobb eréllyel folytatták a szovjetellenes propagandát s ebbe úgyszólván az egész sajtót, a rádiót és a könyvkiadást is bevonták. Mindez arra szolgált, hogy azokban az években a lengyel társadalmat egyetlen irányban — a Szovetunió ellen hangolják.“

A vallomásnak ez a része — annak az embernek a vallomása, aki a „dwójkát" belülről ismerte — csak a Lengyelországban uralkodó „elit" offenzívájának az irányát mutatja. Nem kétséges, hogy a II. Ügyosztály volt az a szerv, amely az állami politikának legfelsöbb fokon való irányításában is nagy szerepet játszott. Ez a politika — természetesen — a nagybirtokosok és nagytökések érdekeit szolgálta. Ezt régen tudtuk, ehhez nem kellett a „dwójkát" megismernünk. Megrázóak azonban a további következtetések.

A II. Ügyosztálynál hosszabb ideig teljesített szolgálatot egy Sosnowski nevü magasabb rangú tiszt, állítólagos „nagyfejü" a lengyel kémszolgálat berkeiben. Erről az emberről kiderült, hogy közönséges német kém, akit végül még a háború elött lelepleztek. Igen fontos és megrendítö tény, hogy éppen Sosnowskitól származtak a Németországra vonatkozó és a német kérdéseket érintö összes információk. Megdöbbentöen jellemzö, hogy Sosnowski információs anyagát Stefan Mayer, a kémszolgálat fönöke vette át s miután azt, szavahihetöség szempontjából a saját pozitív véleményezésével is ellátta, — a német kémtöl származó anyagot — a lengyel Vezérkar II. Ügyosztályának cégére alatt irányította tovább a fövezérhez — Pilsudski marsallhoz! Láthatjuk, hogy a hitleri sugalmazásnak ez az útja éppen olyan egyszerü volt, mint amennyire kényelmes: a német kémszolgálat a saját szempontjából legalkalmasabb anyagot eljuttatja saját ügynökéhez, aki megtalálja a módját, hogy azt egész Pilsudskiig eljuttassa, aki aztán ilyen anyag alapján kénytelen a legfontosabb természetü katonai ügyekben dönteni.

Mentegethetné valaki ezt a rendszert azzal,

hogy „ez ugyan «jó trükk», a hitleristáknak sikerült becsapniok a lengyel kémszolgálatot, de hiszen ilyesmi minden államban elöfordulhat". Nos hát, a dolog nem egészen így áll! Egyetlen baklövésből — még ha az a legnagyobb méretü is — senki sem kíván általános következtetéseket levonni. Itt azonban rendszerről van szó, légkörről, klímáról, arról, hogy a hitleri sugalmazás sorozatosan ugyanolyan úton-módon hatolt be a lengyel kémelhárítás legtitkosabb gócaiba.

Emlékezzünk csak vissza a lengyel kémszolgálat egy másik „nagyfejüjére", Zychon örnagyra, akiről szintén, még a háború kitörése elött kiderült, hogy német kém. Vagy gondoljunk a „dwójka"-nak a varsói német nagykövetséggel folytatott közvetlen együttmüködésére, amely nem hírek átvételében, hanem hírek szállításában állt. Gondoljunk azokra a „tanfolyamokra", amelyeket 1938 végén és 1939 elején Berlinben rendeztek a „dwójka" tisztjei számára. Ezeken a tanfolyamokon a lengyelek elött feltárták a Harmadik Birodalom katonai titkait, hogy aztán az országba visszatérve, annál meggyözöbben terjesszék a lengyel vezérkarban a hitleri haderö „legyözhetetlenségének" hírét és azt, hogy Hitlernek Lengyelországgal szemben meröben békés szándékai vannak...

Ha még mindez sem volna elég, ajánlhatjuk az olvasónak, hogy vegye elö a Doboszynski-féle bünperben elhangzott megdöbbentö vallomásokat. Említsünk meg három érdekes mozzanatot, amivel érdemes foglalkozni.

Az elöbb említett Zychon örnagy, a háború alatt Londonban bukkant fel. Az egyik lengyel tiszt nyilvánosan kijelentette, hogy Zychont a német kémszervezet tudatos eszközének tartja. Mayer ezredes

és Gano ezredes pedig — akik ugyanakkor katonai kötelékben szintén Angliában tartózkodtak — kijelentették, hogy Zychont a megszállás alatti Lengyelországban tomboló hitlerista kegyetlenkedések egyik okozójának tekintik. Lefolyt az eljárás s az a tiszt, aki „bajtársát" ilyen szörnyü vádakkal illette, fegyelem- és függelemsértés címén háromheti várfogságot kapott. Ki ne látná tisztán, hogy ez az ítélet voltaképpen Zychont, Mayert, Ganot és általában az egész háborúelőtti „dwójkát", mint német ügynökséget bélyegezte meg?

Sosnowski bünperét még a háború előtt lefolytatták. A bünper szemtanui beszélik, hogy egyszer a tárgyalás folyamán kirohant a váróterembe Górecki ezredeshadbíró és a „dwójka" ott tartózkodó tisztjeihez fordulva így kiáltott: „Önök vagy a legnagyobb gazemberek együttese, vagy pedig kötözni való bolondok gyülevész társasága!..."

Pedig nem a „dwójka" tisztjei voltak bolondok, hanem azok, akik öket lengyeleknek tartották. Vajjon nem ezt az állításunkat igazolja-e az a példátlan eset, hogy a háború kitörésének úgyszólván előestéjén váltották le a II. Ügyosztály fönökét, Pelczynski ezredest és a legmagasabbrangú tisztek egész sorát? Vajjon nem azt bizonyítja-e mindez, hogy ezek az emberek még a szanációs hatóságok véleménye szerint is, legalábbis alkalmatlanok voltak a Németország elleni harcra?

Így alakul ki szemeink elött a kép:

Canaris tengyernagynak, a német kémszolgálat fönökének megvan a lehetösége arra, hogy a lengyel állami és katonai gépezetben történö kinevezésekre befolyást gyakoroljon.

Himmler, az SS vezére és a Gestapo fönöke, kezdeményezheti a lengyel hatóságok intézkedéseit

a haladás és a demokrácia tényezői ellen folytatott belső harcban.

Göbbels befolyásolhatja a lengyel rádióállomások és a lengyel sajtó hangját, amelyhez a II. Ügyosztály embereinek hálózatán át jut el.

Ribbentropnak — Lipskivel és Beck külügyminiszterrel fennálló közvetlen kapcsolatain kívül — még egy hatalmas eszköz van kezében, amellyel a lengyel külpolitikát alakíthatja...

Végül, a Harmadik Birodalom vezérkara a lengyel vezérkar minden titkába betekinthet és a lengyel mozgósítási és hadműveleti tervek alakulására befolyást gyakorolhat.

Ez a forrás sugalmazta a szanációs klikket, amely a saját nemzete ellen folytatott osztályharcban élet-halálra összeállt azokkal, akik Lengyelország számára már készítették a legborzalmasabb csapást...

Ez volt az osztálygyülölettől ihletett provokációs „Bereza-politikának" elkerülhetetlen és logikus következménye.

IV. fejezet

A NEMZET NEM VOLT VAK — A NEMZET HARCOLT

Mint az elözö fejezetekböl kitünik, hazánk kétségbeejtöen készületlenül lépett a kritikus idöszakba. Lengyelország gyenge volt, nem volt ipara, elmaradott volt, s ezenfelül a belsö társadalmi-nemzetiségi ellentétek is tépték, marcangolták. Ezeket az ellentéteket az ország fasizálása nemcsak hogy nem enyhítette, hanem hallatlanul kiélezte. Lengyelország a tragikus próbatétel közeledö órájában a reakciós, szovjetellenes politika folyományaként, teljesen magára maradt. Söt mi több: a halálos veszedelem éppen akkor közeledett, mikor az állami gépezet már csaknem teljesen a német kémszolgálat karmai között volt. Mindez nem a sors rendelése volt és nem hirtelen jött. A lengyel politikai élet szándékos fasizálása évek során át folyt. Éveken át igyekeztek bebeszélni a nemzetnek, hogy a „bolsevizmus elleni harc“ álarca alá bújtatott fasiszta formák a legalkalmasabbak Lengyelország számára. A lengyel burzsoázia évek hosszú során át bizonyítgatta, hogy Lengyelország nehézségeiböl és bajaiból nincs más kivezetö út és a hatalmas Lengyelország megteremtésének sincs más útja, mint az, amelyet Mussolini jelölt ki s amelyet késöbb Hitler „tökéletesített“. Le-

hetséges, hogy egy maroknyi nagybirtokos, meg az ipari és pénzügyi hatalmasságok számára valóban nem volt más útja annak, hogy az ország feletti hatalmukat megtartsák, de Lengyelország és a lengyel nép számára a nemzeti, társadalmi és állami élet kiépítésének más útjai is lettek volna.

Félig feudális, elmaradott ország csak úgy válhat erös állammá, ha a nemzedékek óta felgyülemlett társadalmi és osztályproblémákat meg tudja oldani. Csak a nemzeti függetlenség megörzésének az osztály-felszabadulás ügyével való egybekapcsolása biztosíthatta volna azoknak az eröknek a mozgósítását, amelyek Lengyelországot naggyá tehették volna, de nem a munkásosztály és parasztság kiuzsorázása, nem idegen földek elrablása, hanem az egész nemzet teremtö munkája útján, nem fiktív papírszerzödések, hanem valóságos szövetségek révén. Ha ma visszatekintünk a legutóbb megtett útra és a Népi Lengyelország vívmányaira, teljes mértékben lemérhetjük, hogy a multban nemzetünknek milyen óriási teremtöeröit fojtották el.

Nem a Nílus vagy az Amazon mentén élünk, hanem itt, a Visztula völgyében, nekünk tehát a közelünkben élö államok sorában s mindenekelött azok között kellett volna szövetségest keresnünk, amelyeket éppen úgy fenyegetett a hitleri agresszió, mint minket. Nem is kell politikusnak lenni, elég, ha egy pillantást vetünk a térképre és menten megállapíthatjuk, hogy a mi szempontunkból ilyen szövetséges mindenekelött a Szovjetunió és Csehszlovákia lett volna. Aki nézni és látni akart, az elött ez már a háború elött világos és szembeötlö volt. A háború már csak tökéletesen igazolta ennek a felfogásnak a helyességét.

Természetes, hogy a szanáció, a nemzeti demo-

kraták és függvényeik ezek közül a kérdések közül egyet sem oldhattak meg az ország számára elönyösen. Nem építhették fel a belsőleg erös Lengyelországot, hiszen hatalmuk a munkásosztály és parasztság kizsákmányolásán alapult. Hogyan számolhatták volna hát fel ezt a kizsákmányolást éppen ök? Nem vezethették az országot a Szovjetunióval és Csehszlovákiával való szövetség útjára, hiszen éppen e velünk szomszédos két ország ellen irányult késöi, de annál ragadozóbb „nagyhatalmi" étvágyuk.

A nemzeti demokraták, a szanáció és függvényeik csak arra voltak képesek, hogy idegen tőkéseknek eladják Lengyelországot, az ország torkát fojtogató harapófogót még jobban összeszorítsák és a legrejtettettebb államtitkokat is kiszolgáltassák a hitleri kémszolgálat parancsnokságának. Ezt viszont maradéktalanul meg is tették. Borzalmas tény ez, de nem új, és nem is eredeti. A történelem folyamán mindíg úgy szokott történni, hogy a forradalmi hullám dagadását érzö birtokososztály külföldi osztályszövetségeseinek egyszerüen elárulja saját hazája érdekeit.

Vagy talán máskép járt el a francia arisztokrácia 1789 után? Pontosan ugyanezt tette: — saját hazája, a „fellázadt csöcselék" ellen felvonultatta a porosz, a cári, az osztrák, az angol hadsereget és minden egyéb megmozgatható más haderöt. Koblenzben akkor nemcsak az intervenciós hadak parancsnokságai tartózkodtak, hanem ott voltak a forradalmi Franciaország összes nemesi földönfutói is. Franciaország függetlenségét azonban a francia nép védte.

Thiers, a francia burzsoázia vezére, 1871-ben a katasztrófális vereség után ellenségeihez — a poroszokhoz fordult s tölük kért segítséget Párizs

népe ellen, amely a Kommün halhatatlan barikádjain nemcsak saját osztályvívmányait, hanem Franciaország nemzeti függetlenségét is védte. Versaillesben nemcsak a porosz vezérkar székelt, ott volt a francia burzsoázia lakája, Galifet tábornok is, aki a kommunardok lemészárlása alkalmával, a francia nép hóhérainak hírhedt szerepét töltötte be.

1917-ben, közvetlenül az oroszországi Szocialista Forradalom után, az ellenség táborában, a tizennégy intervenciós haderő oldalán, beleértve a német beavatkozókat is, ott voltak a Djenyikinek, Vrangelek, Kornyilovok és Kerenszkijek is. Az orosz nép nemcsak a saját új osztályvívmányait védte, hanem a volt cári birodalomban élő összes népek nemzeti függetlenségét is.

És talán másképp volt nálunk az első függetlenségi korszak vége felé? Nem a Branickiak, Potockiak és hozzájuk hasonló urak könyörögtek talán segítséget a cárnötől a „fellázadt csöcselék" ellen, amely a május 3-i alkotmány védelmezésekor nemcsak a saját társadalmi vívmányaiért, hanem ezzel együtt az ország függetlenségéért is síkraszállt? Avagy másképp volt talán a cár elleni felkelések, az 1905. évi forradalmi harcok idején? Az évszázados, gazdag történelmi tapasztalatokra és a társadalmi erők vizsgálatára támaszkodva eljutunk ahhoz a következtetéshez, hogy a Lengyelország függetlenségéért folyó harc, az ország függetlenségének fenntartása érdekében vívott összes küzdelmek elválaszthatatlanul egybekapcsolódtak a munkásosztály és a vele szövetségben lévő parasztság uralmáért folyó osztályharccal. Hazafias érzés csak azokban lakozik, akik munkával, kizárólag munkával termelik ki mindazt, ami egy nemzet birtokállományát jelenti, hazafias érzés nélkül pedig szó sem lehet valóságos

függetlenségi harcról. A függetlenség csak a dolgozó nép szemében nagy és nélkülözhetetlen kincs, mert anélkül sem boldog, szabad élet, sem szabad fejlődés nincs számára. A birtokososztály vezető körei kozmopolíták, akiknek nincs hazájuk, csak birtokaik vannak és annak védelmére még saját országuk halálos ellenségével is képesek szövetségre lépni.

Éppen ezért az ország következetesen hazafias erőinek azokat tekintjük, akik a dolgozó parasztsággal szövetséges lengyel munkásosztály hatalmáért küzdöttek. Ennek a harcnak az élén Lengyelországban az illegális, a rendőrség által üldözött és mégis állandóan növekvő Lengyel Kommunista Párt állt. A harcban szövetségesei voltak: a Lengyel Szocialista Párt baloldali aktívái, a parasztság radikális vezetőemberei és a haladó értelmiség harcos munkásai.

E harc alapelemei a munkásosztály helyzetének javításáért, a Szovjetunióval való szövetség mély értelmének megismertetéséért és a hitleri támadás közeledő rémével szemben folytatott osztályharc nagy ütközetei. A harc alapvető jelszava: kenyeret, szabadságot, békét! Fő fegyvere — a sztrájk. A győzelemhez vezető útat a Lengyel Kommunista Párt mutatta meg azzal, hogy egységes frontot teremtett a Lengyel Szocialista Párttal, valamint a parasztmozgalom harcos elemeivel.

A lengyelországi sztrájkhullám állandóan növekvő irányzatot mutatott. Míg 1934-ben Lengyelországban összesen 946 sztrájk volt, 1935-ben a sztrájkok száma már 1165-re, 1936-ban 2056-ra, 1937-ben pedig 2100-ra emelkedett. A sztrájkokban résztvevő üzemek száma ugyanebben az időszakban 9000-ről 25 000-re növekedett. De nem szabad

elfelejteni, hogy a harcok növekvő feszültségének értékelése szempontjából nemcsak a számok fontosak. A sztrájkmozgalom évről-évre növekvő ütemben vált politikai, szanációellenes jellegűvé. Míg például egy bizonyos városban az első sztrájkok főként gazdasági természetűek voltak, s a dolgozók életkörülményeinek javítását célozták, ugyanott a következő sztrájkok már a problémák egyre szélesebb körét ölelték fel s közvetlenül már nem is az illető üzemre vonatkoztak. A szanáció uralmának utolsó esztendeiben már egyetlen olyan sztrájk sem volt, amelynek jelszavai között ne szerepelt volna Bereza felszámolásának, Beck külügyminiszter eltávolításának, a Szovjetunió elleni lengyel-német mesterkedések beszüntetésének és a politikai foglyok szabadonbocsátásának követelése.

E sztrájkok között voltak valóban hatalmas, nagyszerű politikai megmozdulások is. Említsük meg például a szakszervezetek „egységesítését" célzó fasiszta törekvések ellen 1935-ben kirobbant sztrájkot, amelyben 90 000 textilmunkás és 15 000 bányász vett részt. Ezt a sztrájkot illeti az érdem oroszlánrésze abban, hogy az említett szanációs-hitlerista kísérletet sikerült felszámolni. Ugyanez év nyarán, — a nemzetre erőszakolt Slawek-féle alkotmány és az ezzel együttjáró fasiszta választójog ellen irányuló, tisztára politikai jellegű sztrájkban — 200 000 ember vett részt. 1936 márciusában a krakói „Semperit" gyárban hatalmas sztrájk tört ki. Ennek során a rendőrség Switalski vajda parancsára megrohanta a sztrájkolókat (ülősztrájk volt) és véres mészárlást rendezett, amire Krakó munkássága utcai harcokkal válaszolt. A barikádokon tíz ember meghalt, húsz pedig megsebesült. Az áldozatok tüntetésjellegű temetésén 30 000 fönyi tömeg

vett részt. A szolidaritás kinyilvánítása céljából az egész ország területén rövid sztrájkokat rendeztek. Ezekhez a sztrájkokhoz még a fasiszta jellegü szakszervezetek (Szakszervezetek Szövetsége), valamint a szanáció befolyása alá tartozó munkásszervezetek is csatlakoztak.

Ezek a tünetek kétségtelenül a tömeg politikai érettségét és elszántságát bizonyították. Az események hatása alatt még a konzervatív-szanációs „Czas" is így írt:

„A tragikus krakói események a széles tömegek körében uralkodó hangulat kifejezésének tekinthetök. Kétségtelen, hogy az elégedetlenség országszerte növekszik."

Skladkowski belügyminiszter, a cinikus és ostoba csendör, a Sejmben hozzáintézett interpellációra röviden így válaszolt:

„A rendörség tüzel és tüzelni is fog".

Nemsokkal ezután, 1936 áprilisában Lwówban még tragikusabb lefolyású esemény történt. A lwówi eseményekben az ottani proletártömegek még nagyobb határozottságot mutattak. Az eset a munkanélküli Wladyslaw Kozak meggyilkolásával kezdödött. A vajdasági hivatal nem akart alkalmat adni utcai tüntetésekre, ezért úgy intézkedett, hogy az áldozatot a hullaházhoz közel eső, elökelö Lyczakow-i temetöben temessék el. Ezzel szemben Kozak barátai meggyilkolt elvtársukat a lwówi szegények Janowski-temetöjében kívánták örök nyugalomra helyezni. A temetés óriási méretü tüntetéssé alakult. A vajda parancsára a rendörség elállta a halottas-

menet útját s a tömeget szét akarta kergetni. A tömeg azonban nem engedett, erre a rendőrség megnyitotta a géppuskatüzet. Hiába estek el tízével, hiába sebesültek meg százával a munkások, ha a koporsót vivö emberek közül egy-egy elesett, helyébe azonnal mások léptek. A tüzelés tovább tartott, a puskagolyók már a koporsót is átjárták, de az óriási tömegü halottasmenet a koporsóval — mintegy forradalmi lobogóval együtt — mégis eljutott a temetöbe, ahol aztán a temetési szertartást végrehajtották. A rendörséggel folytatott harc átterjedt az egész városra s olyan méreteket öltött, hogy azt a kormány külön kiküldötte hivatalos jelentésében „kisebb forradalomnak" nevezte.

Az ilyen események után természetesen ismét megteltek a börtönök s Bereza-Kartuska is kitárhatta kapuit az új jövevények elött.

A forradalmi hullám minden ellenére folytonosan növekedett. Méreteit legjobban az mutatta, hogy 1935-ben, amikor elhangzott az új választói törvény alapján kiírt képviselöházi választások bojkottálására vonatkozó jelszó, a bojkotthoz Lengyelország összes antifasiszta erői csatlakoztak s megszerezték maguknak az ország abszolút többségét. A választásokon a lakosság részvétele igen csekély volt. Varsó lakosságának alig 23%-a szavazott, Lodzban pedig csak 13%. Föként az állami hivatalok és intézmények tisztviselöi szavaztak.

E harc tüzében alakult ki és edzödött meg az egységes munkásfront. A német munkásosztály katasztrófális kettészakadása, amely Hitler gyözelmét is elösegítette, a Lengyel Szocialista Pártban is ideológiai válsághoz vezetett. Szemmelláthatólag kialakult a párt balszárnya, Norbert Barlickivel és Stanislaw Dubois-val az élén. Ez a balszárny — a

pártvezetőség, a Zarembák és Arciszewskiek ellenére — együttmüködött a kommunistákkal, mitsem törődve azzal, hogy ez az együttmüködés rájuk nézve veszélyes következményekkel járhat. A Lengyel Szocialista Pártnak nem egy becsületes tagja kötött ekkor sírig tartó testvéries barátságot kommunista elvtársával, akivel nemcsak a közös harcban, hanem gyakran a közös cellában is találkozhatott.

A hitlerista átalakulás a kommunisták számára is komoly megrázkódtatást jelentett. Egyrészt arra vezetett, hogy a pártban észlelt szektáriánus hajlamoktól rövidesen megszabadulhattak, másrészt arra indította öket, hogy a Lengyel Szocialista Párt harcos proletár elemeihez keressenek közeledést. A munkásosztály elött álló feladatok mélységes átgondolásából és elemzéséből, amit a Kommunista Internacionálé VII. Kongresszusa végzett el — az egész világ munkásosztálya nagyszerüen megértette, hogy a fasizmus elleni harc elöestéjén a döntö tényezö a — munkásegység.

A kommunistákat nem kedvetlenítette el a Lengyel Szocialista Párt jobbszárnyának állandó visszautasító magatartása. Ennek ellenére következetesen és folytonosan felajánlották a közös harcot és az egységes arcvonalat. A Lengyel Szocialista Párt vezetöségét az ajánlatok elöl való állandó kitérés végül saját tömegei szemében is kompromittálta és megkönnyítette, hogy az alsó rétegek az ellenséges érzelmü vezetöség megkerülésével megteremtsék az egységes arcvonalat. A szanációs terror legkegyetlenebb éveiben győzelmes sztrájkok hosszú sorát rendezték meg országszerte. Mindez csak úgy volt lehetséges, hogy a Lengyel Kommunista Párt

és a Lengyel Szocialista Párt tömegei — kint a terepen — egységes arcvonalban harcoltak.

Az egységes frontért folyó harcból születtek meg a háború előtti Lengyelország történelmében példa nélkül álló, 1936 május 1-i nagyszerű tüntetések, amikor Lengyelország városaiban százezres tömegek vonultak fel Lenin és Sztálin óriási méretű arcképei alatt.* Felvonulás közben a Szovjetuniót éltették, Beck és Skladkowski távozását, továbbá a politikai foglyok szabadonbocsátását követelték. A felvonulók, útjukban egyetlen rendőrrel sem találkoztak, mert a „kékek" az óriási tömeget és annak határozott, egységes magatartását látván — jobbnak látták nem mutatkozni.

Az egységfrontért folyó harcban született a „Dziennik Popularny" című harcos napilap is, amelynek szerkesztőségében a kommunistákkal együtt dolgoztak a Lengyel Szocialista Párt baloldali elemei és a parasztpártok radikális tagjai is. A lap mindössze négy hónapig jelenhetett meg, de ezalatt a rövid idő alatt olyan példányszámot ért el, amit Lengyelországban más lapok csak 1945 után múltak felül! Abban az időszakban Lengyelországban ez volt az egyetlen napilap, amely soha egyetlen munkásellenes cikkel, egyetlen szovjetellenes, vagy kommunistaellenes közleménnyel sem mocskolta be magát. Kétségtelenül óriási jelentőségű tény, hogy a független Lengyelország húsz esztendős életében a legnagyobb példányszámot éppen ez a kifejezetten ideológiai, forradalmi, harcos napilap érte el.

Ez az időszak egyúttal a radikális parasztság nagy harcainak az időszaka is. A nagyjelentőségű

* Például Lodzban.

politikai sztrájkok, az óriási tömegeket megmozgató paraszttüntetések — amelyek a munkástüntetésekkel azonos jelszavak alatt folytak le, — a parasztság harcos magatartása és a harcban való áldozatkészsége, — mind azt bizonyítja, hogy a lengyel paraszt megértette, hogy helye a lengyel munkásság oldalán van és a lengyel munkássággal együtt kell harcolnia. Az 1932 és 1933-as évek megérlelték a középgaliciai parasztfelkelést, az 1936-os évet pedig a raclawicei és a nowosielcei milliós paraszttüntetés teszi emlékezetessé.

1937 augusztusában zajlott le a tíznapos politikai parasztsztrájk. Ez a sztrájk nemcsak a lengyel parasztság politikai érettségét bizonyította, de egyúttal azt is megmutatta, hogy a parasztok jól tudták, hol keressék balsorsuk indítóokait és azt is látták, milyen veszély fenyegeti az országot. A parasztsztrájk határozott formában követelte, hogy a fasiszta szanációs kormányt demokratikus rendszer váltsa fel. Ez a sztrájk bebizonyította a lengyel falu harci érettségét is, mert amikor a rendőrség a sztrájk felszámolását kísérelte meg, igen sok faluban komoly összetüzésre került sor. A parasztság saját felfogása győzelméért harcolt, a kormány hivatalos jelentése pedig 42 halottról és 34 sebesültről számolt be, de a veszteség a valóságban ennél sokkal nagyobb volt.

A társadalmi felszabadulásért folyó harc átterjedt a háború előtti lengyel értelmiség tekintélyes részére is. Megemlítjük például a Lengyel Tanítók Szövetségében, 1937-ben kitört ülő sztrájkot, amelyet Wanda Wasilewska irányított s az egész lengyel tanítótestület támogatta. A sztrájk oka Skladkowski belügyminiszter kísérlete volt, mellyel a Lengyel Tanítók Szövetségét fasizálás végett kinevezett

gondnok fennhatósága alá akarta helyezni. Említsük meg még a Lwówban 1936 tavaszán megtartott impozáns nagygyülést is, amely a lengyel kultúrának a fasizmus elleni megvédése jegyében zajlott le.

Az osztályharc minden ilyen mozzanatának vezető, indító — gyakran illegális, rejtett ereje — a Lengyel Kommunista Párt volt. A Párt szabadlábon lévő tagjainak száma 20 000 volt.* Ezek is állandóan bujkálni voltak kénytelenek a rendőrség elől, de egy pillanatra sem szüntek meg a párt programjának megvalósításáért harcolni. Melyek voltak a Lengyel Kommunista Párt jelszavai az egységarcvonalban folytatott harcok időszakában, vagyis abban az időben, mikor az országon belül a fasizmus egyre fokozódott, kívülről pedig a hitleri támadás veszélye fenyegetett? A Párt politikai téren a Sejm és a Szenátus azonnali feloszlatását, új választásoknak az „öt jelzős" választói törvény alapján történő kiírását, a cenzúra eltörlését, a Lengyel Kommunista Párt elismerését, a szólás- és sajtószabadságot, a gyülekezési- és szervezkedési szabadságot, a politikai foglyok számára amnesztiát, Bereza-Kartuska felszámolását, stb. követelte.

A Párt gazdasági téren az adótartozások eltörlését, a dolgozók ellen a kincstár javára megindított végrehajtások felfüggesztését, a dolgozók részére haladékot minden tőke- és kamattartozásra, a kartell- és jövedéki árucikkek árainak mérséklését, munkanélküli segélyt és a lakbérek 50%-kal való leszállítását követelte. Külpolitikai téren a Párt azt követelte, hogy Lengyelország haladéktalanul szün-

* Kb. ugyanennyi ült a különböző börtönökben, ahol azonban egy pillanatra sem hagyták abba az ideológiai munkát s egyrészt magukat, másrészt börtönben sínylődő sorstársaikat képezték tovább.

tesse meg a hitleri Németországgal való együttműködést és kössön szövetségi és kölcsönös segélynyujtási egyezményt a Szovjetunióval, Franciaországgal és Csehszlovákiával.

A Lengyel Kommunista Párt keményen kitartott az ország függetlensége mellett s ennek sajtójában és megnyilatkozásaiban is kifejezést adott. A Párt Központi Bizottsága IV. plénuma 1935-ben megtartott ülésén hozott határozatában, többek között a következőket olvassuk:

„Mi kommunisták, Lenin és Sztálin tanítványai elismerjük minden nemzet önrendelkezési és függetlenségi jogát. Mi kommunisták a lengyel nemzeti függetlenség álláspontjára helyezkedünk, amit a Nagy Októberi Forradalom — a cári imperializmusnak, Lengyelország legfőbb leigázójának megsemmisitöje — fenntartás nélkül elismert. Mi kommunisták, mélységesen ragaszkodunk országunkhoz. Harcunk arcvonala a kapitalizmus és nagybirtokosság nábobjai ellen irányul, akik Lengyelországot eladták a cároknak és a császároknak s ma is az ország halálos ellenségével, Hitlerrel szövetkeznek.

Mi kommunisták vagyunk az örökösei a lengyel nép demokratikus, felszabadító hagyományainak, a megszállók és mágnások elleni hősies harcoknak, a nagyszerü népi felkeléseknek, a demokratikus forradalmaknak, a párizsi Kommünnek.

Mi kommunisták a függetlenség ügyét elszakíthatatlanul egybekapcsoljuk a lengyel nemzet szabadságával, a fasiszta járom össze-

törésével és a lengyel imperializmus által leigázott nemzetek felszabadításával.

Midön Pártunk Becknek Hitlerrel folytatott háborús mesterkedései ellen küzd, egyúttal a békét és a nemzeti függetlenséget is védi, mert a szanációs klikk kalandorpolitikája Lengyelországot a hitlerista Németország csatlósává teszi.

Mi kommunisták nem türjük, hogy hazánk a Lengyelországot és a Szovjetunió nemzeteit leigázni készülő hitleri tábornokok számára felvonulási területté váljék."

A Lengyel Kommunista Párt Központi Bizottsága 1938 márciusában már valósággal félreveri a harangot:

„Ha a «targowicei»* kalandoroknak ez a bandája uralmon marad, hazánkat, nyugati területeinket és függetlenségünket napról-napra biztosabban Lengyelország örök ellenségének, a hitleri imperialista «junker klikk»-nek gyámsága alá helyezi...

Minden nap, amellyel az önalkotta szanációs diktátorok bandájának uralma meghosszabbodik, minden óra, amellyel nemzetünk fasiszta rabsága tovább tart, bontja és gyengíti a nemzet egységét és ellenállóképességét a kalandorok és imperialista támadók részéről fenyegető veszedelemmel szemben".

Nem szabad szem elöl tévesztenünk, hogy ezek a programszerü jelszavak minden pontjukban cáfo-

* A „targowicei konfederáció" 1792-ben a lengyel oligarchák összefogása az 1791-ben megszavazott haladó szellemü „Május 3-iki alkotmány" ellen. — *Ford.*

latai voltak a lengyel burzsoázia programjának, amelyet a szanáció igyekezett megvalósítani. Éppen ezért a fentebb leírt összes megtorlások, üldözések és tortúrák mindenekelőtt a Lengyel Kommunista Párt tagjai és a velük együttműködő személyek ellen irányultak.

A Lengyel Kommunista Párt harca meghozta a gyümölcsét.

A Párt húsz esztendei működése révén megerősödött a lengyel nemzetben a Szovjetunió iránti megértés, megnövekedett a világ egyetlen munkás-paraszt államának népszerűsége. A hitlerista veszedelem nagy mértékben gyorsította ezt a folyamatot. A nemzeti öntudat találkozott az osztályöntudattal. A munkásosztály és a parasztság átérezte, hogy Hitlertől, a lengyel burzsoázia szövetségesétől csak a hozzá osztálytekintetben közelálló szovjet munkásosztállyal és parasztsággal való szövetség mentheti meg. Igaz, hogy a Lengyel Kommunista Párt taglétszáma nem volt túl nagy, de nem szabad elfelejtenünk, hogy rendőri terror idején az üldözött párt befolyását nem csupán a párt tagjainak száma fejezi ki. Sokkal komolyabb és valódibb értékmérője ennek az a kör, amelyre a Párt politikai programjának és jelszavainak népszerűsége kihat. Az illegalitásban lévő Párt már az 1928-i Sejm-választásokon egymillió szavazatot kapott, ami tisztán mutatja, milyen nagy volt a dolgozó tömegekre gyakorolt befolyása .

Az erőben és lendületben állandóan növekvő, fentemlített hatalmas osztályharcok bizonyítják, hogy a Lengyel Kommunista Párt népszerűsége folyvást növekedett.

Himmler és Skladkowski pribékjeinek rendőri terrorja elnyomta az egységes arcvonalat, vérbefoj-

totta a kialakulni készülö népfrontot. Segítségükre volt ebben a Lengyel Szocialista Párt és parasztpárt jobboldali vezetöinek állandóan és következetesen áruló magatartása. Ezek jól tudták, hogyha az országban az antifasiszta mozgalom gyözelemre jut, az ö szerepük egyszersmindenkorra visszahozhatatlanul végetért. Segítségükre volt a provokáció fegyvere is, amellyel elérték, hogy a Lengyel Kommunista Pártnak 1938-ban, a béke szempontjából döntö jelentöségü „müncheni év"-ben fel kellett oszlania. Lengyelországban ebben az idöszakban nem maradt kipróbált és edzett szervezö erö, amely a lengyel népi tömegeket össze tudta volna kovácsolni s az utolsó pillanatban az ország védelmére, a szanációs fasiszta kormány megdöntésére és a Szovjetunióval való szövetség megkötésére — harcba tudta volna dobni.

A Lengyel Kommunista Párt vezetése alatt húsz esztendön át megvívott osztályharcok kitörölhetetlen nyomokat hagytak annak a lengyel munkásságnak a lelkében, amelynek eszményeit és ábrándjait leghívebben, legkövetkezetesebben és legmaradéktalanabbul ez a Párt képviselte. Olyan volt ez a húsz esztendei harc, mint az eke, amely mélyen beleszánt a keményre száradt talajba. Meg nem szünö iskolája lett a mélyértelmü nemzetköziségnek, nagy egyeteme a társadalmi felszabadulás és függetlenség harcosainak. Ez a húsz esztendös osztályharc volt az a mag, amelyet összel elvetnek, de csak késöbb, — a kegyetlen tél elmúltával kel ki és hozza meg gyümölcsét.

V. fejezet

A SZAKADÉK SZÉLÉN

A történelem, amely néha — minden elözetes bejelentés nélkül — erőszakos és brutális is tud lenni, a szanációs kormány számára igen kegyes jóbarátnak mutatkozott. 1939 márciusában, amikor Hitler már kinyujtotta karmait Gdanskért, még egy utolsó intéssel fordult a szanációs kormányhoz, — természetesen ismét Csehszlovákia, vagyis inkább annak a csonknak a számlájára, amely Csehszlovákiából a müncheni-hitlerista-szanációs beavatkozás után még megmaradt.

A müncheni megállapodás, amely Csehszlovákia feldarabolását jelentette, ugyanakkor tulajdonképpen biztonsági megállapodás is volt, amelyben Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Németország együttesen garantálták a Csehszlovák állam maradványának épségét. 1939 március 15-én, a néhány hónappal korábban aláírt müncheni egyezmény ellenére Hitler minden kertelés nélkül alig pár óra leforgása alatt felszámolta a körülnyírbált Csehszlovákiát és bevonult Prágába.

Müncheni partnerei, Chamberlain és Daladier, — még csak meg sem mukkantak. Szemrebbenés nélkül vették tudomásul az új, befejezett tényt. Attól

sem ijedtek meg, hogy Csehszlovákia maradványainak kiszolgáltatását saját közvéleményük az erkölcsi és politikai süllyedés mélypontjának tekintette.

A történelem Lengyelországnak most ismét kétféle okulással szolgált. A szanációs kormány mégegyszer meggyözödhetett arról, hogy Hitler szava — mégha írásban adja is — a gyilkosok kancellárja számára semmi más, mint egyszerü papírrongy. Nem bolondnak, hanem örültnek kellett lennie, aki erre a szóra kívánt építeni. Még a politikai analfabétának is látnia kellett és el kellett jutnia arra a következtetésre, hogy a hitleri lerohanások lajstromán most már Lengyelország következik. Semmiféle alapja nem volt annak a hiedelemnek, hogy Hitler velünk szemben kegyesebb lesz, mint támadásainak eddigi áldozataival szemben volt.

A másik tanítás még fontosabb. A csehszlovák fővárosnak Hitler által történt megszállása nyomán megtanulhattuk, hogy mennyit ér Anglia és Franciaország „garanciája". Hitler szószegésének első hírére felzúdult a Nyugat közvéleménye. Ez az újabb megaláztatás már túlment minden határon. Hitler túl vakmerően és szemmelláthatóan fitymálta a nyugati hatalmakat. Megindult a szemrehányások áradata az angol és francia kormány ellen. Chamberlain jónak látta kijelenteni az angol alsóházban, hogy már annyiszor értek szemrehányások, amelyek később „nem bizonyultak indokoltaknak", hogy ezekre az újabb szemrehányásokra válaszolni sem kíván! Ez volt hát Prága elfoglalásának a visszhangja. Chamberlain egyik legkitartóbb híve, Sir Archibald Southby, az angol alsóháznak ugyanazon ülésén kijelentette, hogy:

„Csehszlovákia összeomlott, mert belső okokból kifolyólag össze kellett omlania".

Nagybritannia és Franciaország, az Egyesült Államok támogatása mellett következetesen folytatta eddigi „benemavatkozási politikáját" vagyis — mint említettük, — emberhússal etették a hitleri vadállatot, hiszen ez az emberhús egyelőre még nem volt sem angol, sem francia ember húsa. Ezért cserébe Hitler Kelet felé, (ahogyan a „müncheniek" hitték), kizárólag Kelet felé orientálódott.

Erről a „benemavatkozási politikáról", amelyet még az Abesszínia elleni támadáskor kezdeményeztek s azután Hitler spanyolországi, ausztriai és csehszlovákiai agressziói során folytattak, Sztálin 1939 március 10-én a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVIII. kongresszusán elhangzott beszámolójában a következőket mondta:

„... A benemavatkozás politikája az agressziónak való kedvezést jelenti, a háború szabadjáraengedését — következésképpen világháborúvá való átváltozását. A benemavatkozás politikáját ez a törekvés, ez a kívánság hatja át: nem zavarni az agresszorokat abban, hogy elvégezzék sötét munkájukat; nem zavarni mondjuk, Japánt abban, hogy háborúba bonyolódjék Kínával, de még jobb, ha a Szovjetunióval; nem zavarni, mondjuk, Németországot abban, hogy elmerüljön az európai ügyek hínárjában, hogy háborúba keveredjék a Szovjetunióval; hadd süppedjenek a háború összes résztvevői mélyen a háború mocsarába; titokban még biztatgatni is őket, hadd gyengítsék és erőtlenítsék egymást, azután pedig, amikor már eléggé legyen-

gültek — kilépni friss erőkkel a színre, természetesen «a béke érdekében» és diktálni a legyengült háborús feleknek a saját feltételeiket.

Így olcsó is, kellemes is!...

Távol áll tőlem, hogy moralizáljak a benemavatkozási politikával kapcsolatban, hogy árulásról, hitszegésről, és egyéb hasonlókról beszéljek. Naív dolog erkölcsöt prédikálni olyanoknak, akik nem ismerik el az emberi erkölcsöt. A politika: politika, mondják a régi, minden hájjal megkent burzsoá diplomaták. De mégis meg kell jegyezni, hogy ez a nagy és veszélyes politikai játék, amit a benemavatkozási politika hívei elkezdtek, rájuk nézve komoly kudarccal végződhetik."*

Sztálin, a Szovjetunió vezére, annak a békéért vívott harcban született államnak a vezére, amely az első pillanattól kezdve mindenkor következetesen kiállt az egész világ békéje érdekében, annak az államnak a vezére, amely a maga óriási erejének együttműködését újból meg újból felajánlotta arra a célra, hogy a fasiszta támadót közös erővel megzabolázzák — kifejezetten és félre nem érthető módon óva intette és előre figyelmeztette az egész világot, hogy Hitler „megszelidítésének" politikája új világháborúhoz vezet. Sztálin tudtára adta Londonnak és Párizsnak, hogy nagyon megégetik a kezüket avval a politikával, amely a hitleri agressziót Kelet felé kívánja irányítani és Németországot a Szovjetunió ellen igyekszik uszítani.

Az intelem azonban a francia és brit politiku-

* *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 673. és 675. old.

soknál süket fülekre talált. Mint L. B. Namier angol történelemtudós „Diplomatic prelude 1938—39" című könyvében írja: „Az angol politikusoknak akkor egyedül csak az volt fontos, hogy Nagybritannia és Németország között a jóviszonyt fenntartsák..."

De bennünket ebben a pillanatban nem is annyira az angolok és franciák érdekelnek, mint inkább Beck külügyminiszter úr és társai. Hiszen 1939 márciusában, Csehszlovákia elfoglalása után nem az angol-német, hanem a *lengyel-német* közös határ hosszabbodott meg csaknem kétszeresére. 1939 borzalmas „március idusán" Hitler nem Angliát zárta körül, hanem *minket*... A lengyel bábpolitikusok azonban szintén érzéketlenek maradtak az intelem iránt, amelynek pedig mindenekelőtt *őket* kellett volna megmozgatnia...

Végül Hitler 1939 április 29-én, előzetes értesítés nélkül, felmondja a Lengyelországgal kötött megnemtámadási szerződést. Lengyelország most hivatalosan is belekerül a hitleri propaganda borzalmas harsonázásába. A világ közvéleménye mélyen felháborodik. Az egész világ megelégelte már ezeket az eseményeket. Angliában és Franciaországban még jobboldali politikusok is felszólalnak és megállapítják, hogy igazuk volt a kommunistáknak, amikor Münchent a szövetségesek és a béke elárulásának nevezték. Egyre gyakrabban és egyre követelőbben hangzik a sürgetés, hogy meg kell szervezni a kollektív védekezést, szövetkezni kell a Szovjetunióval, hogy végre gátat vethessenek a további agressziónak és megmenthessék Lengyelországot, amíg nem késő.

E hangok nyomására Chamberlain és Daladier a Szovjetunióval való tárgyalásokra politikai és katonai bizottságot küldött Moszkvába.

De már a bizottság kiküldésének kisérő körülményei is tisztán mutatják, hogy a két államférfinak ez a cselekedete mennyire nem őszinte és milyen konjunktúrális jellegü volt. Gondoljunk csak arra, hogy amikor Csehszlovákia elárulásáról volt szó, Chamberlain, Anglia agg miniszterelnöke, személyesen utazott repülögépén Németországba (holott egész életében kerülte a repülögépen való utazást), amikor viszont Lengyelország megmentése és a béke megörzése érdekében a Szovjetunióval kellett volna tárgyalásokat kezdeni — megelégedtek egy második vonalbeli politikus, Mr. Strang kiküldésével s még hozzá nem is látták el semmiféle meghatalmazással! Jellemző az is, hogy Őfelsége kormányának elnöke Hitler egyetlen intésére, repülögépen sietett Németországba, ellenben a Szovjetunióval való döntő jelentőségü tárgyalások megkezdéséhez a leglassúbb közlekedési eszközt, a hajót választották. Az angol megbízott hajón utazott Leningrádba s onnan ment tovább Moszkvába.

A katonai bizottság összetételéről és esélyeiről a leghívebben az a jelentés tájékoztat, amelyet Dirksen londoni német nagykövet 1939 augusztus 1-én 278. szám alatt küldött a berlini külügyminisztériumnak. A háború kérdése ekkor már csak egy hajszálon függött, a németek a lengyel határ mentén már megkezdték az előre megrendezett „incidenseket". Közben pedig, mint Dirksen írja:

„Az Oroszországgal kötendő szövetségről folyó tárgyalások folytatása elé itteni körökben a katonai bizottság kiküldetése ellenére — vagy helyesebben éppen e bizottság kiküldetése miatt — igen kétkedöen tekintenek. Erről tanúskodik az angol katonai bizottság összetétele: egy ten-

gernagy, aki egészen a közelmultig Portsmouth parancsnoka volt, gyakorlatilag nyugdíjban van és sohasem tartozott a tengernagyi hivatal vezérkarához; egy tábornok — ugyancsak egyszerü csapattiszt; a légihaderö egy tábornoka — elsörendü repülö és a repülömüvészet tanítómestere, de semmiesetre sem olyan ember, aki ért a hadászathoz. Mindez azt bizonyítja, hogy a katonai bizottság inkább a szovjet hadsereg háborús felkészültségének mértékét akarja megállapítani, semmint hadmüveleti megállapodásokat kötni a Szovjetunióval."

Dirksennek ez a véleménye nem szorul további magyarázatra. Chamberlain és Daladier számára még „éjfél elött öt perccel" sem volt fontos, hogy szövetséget kössenek a Szovjetunióval. Ehelyett Chamberlain aláírta a Lengyelországgal kötött papírosszövetséget, amelyröl mindenki elöre tudta, hogy Lengyelország számára semmiféle gyakorlati értéket nem jelent. A szeptemberi események egyébként ezt is igen tragikusan igazolták.

A németek nem igen törödtek ezzel a lengyel-angol „szövetséggel". Jól tudták, hogy számukra az egyetlen fenyegetö veszély abban rejlenék, ha két arcvonalon kellene háborút viselniök, vagyis ha a szovjet hadakkal is meg kellene ütközniök. Ebben a tekintetben azonban nyugodtak lehettek, hiszen igen jól tudták, hogy Lengyelország kormányában megbízhatnak s hogy Smigly-Rydz és Beck személye felöl is mindenkor biztosak lehetnek. Nem hiába írja késöbb Dirksen, Weizsäcker útján Ribbentropnak (1939 augusztus 19):

„Fokról-fokra meggyözödnek Londonban arról, hogy a lengyel-orosz kapcsolatokban

mutatkozó különleges nehézségek csökkentik azt az értéket, amelyet Lengyelország mint szövetséges képvisel."

Valóban a Beck-féle külpolitika adta meg a kegyelemdöfést a szovjet-angol-francia tárgyalásoknak, amelyeket angol és francia részről amúgyis csak azért folytattak, hogy a közvélemény szemébe port hintsenek. A tárgyalások minden nehézség ellenére tovább folytak még, mikor azokba Grzybowski, Beck moszkvai nagykövete beleavatkozott s kijelentette, hogy

„Lengyelország nem tartja lehetségesnek, hogy a Szovjetunióval kölcsönös segélynyujtási egyezményt kössön..."

Képzeljük el, hogy e tárgyalások folyamán minden kétséget kizáróan fény derült arra, hogy a német támadás esetére Anglia milyen „segítséget" garantált Lengyelországnak (öt gyaloghadosztályt és egy gépesített hadosztályt, de ez is mind a tengeren túl volt) és milyent a Szovjetunió (136 gyaloghadosztályt, 5000 középnehéz és nehéz ágyút, mintegy 10 000 páncélost és harckocsit, több mint 5000 harci repülőgépet stb. — s mindezt közvetlenül a lengyel határon!). Gondoljunk csak a „segítség" és a „SEGÍTSÉG" fenti számadataira, s akkor tiszta képet nyerünk Grzybowski kijelentésének eszeveszettségéről.

A történelem — mint mondtuk — kegyes volt a szanáció vezéreihez, mert még az utolsó pillanatban is, nemcsak óva intette őket, hanem a lehetőséget is megadta arra, hogy az ország tragikus elszigeteltségéből kijusson és a szükséges segítséget megkapja. Az összes gonosz és ostoba lépések sorá-

ban, amelyeket a szanációs kormányok — uralmuk hosszú ideje alatt — olyan bőségesen elkövettek, a leggonoszabb és a legostobább ez az utolsó lépésük volt.

Viszont az is igaz, hogy Chamberlain és Daladier ebben a hitlerbarát politikában egészen méltó társai voltak Becknek, hiszen ők is igyekeztek a kötelet saját nemzetük nyakára hurkolni. A szó szoros értelmében az utolsó pillanatig ragaszkodtak régi politikai vonalvezetésükhöz, ahhoz, hogy Németországot kihívó módon uszítsák a Szovjetunió ellen. Ezt a politikájukat — igaz hogy nagyon ügyetlenül és átlátszóan — azzal a naív diplomáciai manőverrel szerették volna álcázni, hogy Stranget és a többi ügyefogyott tábornokot, katonai misszióként Moszkvába küldték, amiről egyébként Dirksen olyan csípősen, de annál találóbban nyilatkozott. A Szovjetunió minden ilyen „trükkre" azzal válaszolt, hogy a „teljes jogegyenlőség" elve alapján konkrét javaslatokat tett az együttes védekezésre.

Jellemző, hogy a Szovjetuniónak minden konkrét javaslatát — még 1939 nyarán is — visszautasították, illetőleg szabotálták. Mikor például azt javasolta, hogy az érdekelt Nagybritannia, Franciaország, Románia, Lengyelország, Törökország és a Szovjetunió megbízottait álláspontjuk legsürgősebb tisztázása és a megfelelő következtetések levonása végett azonnal hívják össze közös megbeszélésre, az angol kormány helyénvalónak látta kijelenteni, hogy ez a javaslat még korai!... Persze, hiszen Londonra még nem hullottak német bombák, ez a veszedelem legfeljebb csak Varsót, illetőleg — Chamberlain és társainak vágyálmai szerint — mindenekelőtt Moszkvát fenyegette...

Az angol-francia tárgyalófelek minden lehet-

séges és lehetetlen jogcímet felhasználtak arra, hogy az amúgyis meddő tárgyalásokat elhúzzák. Igen röviden és velősen jellemezte ezt a helyzetet annak idején az agg Lloyd George:

„Chamberlain, Halifax és John Simon nem kíván semmiféle megegyezést a Szovjetunióval."

Miért volt ez? Miért húzták el a tárgyalásokat Moszkvában s miért igyekeztek azon, hogy a kölcsönös segélynyujtás kérdésében semilyen pozitív megoldás létre ne jöhessen? Ebben a kérdésben a londoni Times elszólta magát, mikor a következőket állapította meg:

„Az Oroszországgal való gyors és határozott szövetségkötés megnehezítene más tárgyalásokat..."

Hogy mik voltak ezek a „más tárgyalások", amelyek közvetlenül Lengyelország megrohanása előtt az angol konzervatívok sajtóorgánumának a szívéhez közelebb álltak, mint a Szovjetunióval kötendő szövetség — megtudjuk Dirksennek, Hitler londoni nagykövetének a háború után közzétett irattárából.

Ezekből az okmányokból, amelyekből lejjebb néhány érdekes szemelvényt közlünk, kitünik, hogy angol-német tárgyalásokról — vagy hogy valódi nevükön nevezzük őket: — mesterkedésekről volt szó, amelyeket Chamberlain legközelebbi munkatársai: Robert Hudson miniszter és Horace Wilson tanácsos Hitler tanácsadójával, Helmut Wohlthattal 1939 júliusában, tehát a Moszkvában folyó tárgyalásokkal egyidejüleg (!) folytattak Londonban.

De míg az angolok, a moszkvai tárgyalásokon halogató magatartást tanúsítottak és egyáltalán nem siettek megállapodásra jutni, addig Londonban — ugyancsak Nagybritannia megbízottai — egészen más hangulatban tárgyaltak. A Dirksen által aláírt 1939 július 21-i feljegyzésben a következőket olvassuk:

„Sir Horace Wilson a leghatározottabban kijelentette Wohlthat úrnak, hogy egy megnemtámadási egyezmény megkötése révén Anglia megszabadulna Lengyelországgal szemben vállalt kötelezettségeitől. Ilymódon a lengyel kérdés sokat veszítene kiélezettségéből."

(Németországgal kötendő megnemtámadási egyezményről van itt szó. — *Szerző.)*

A távolesö Lengyelországgal szemben vállalt kötelezettségtől való szabadulásért az angol kormány hajlandó lett volna a németeknek busás árat fizetni.*

Ugyanebben az okmányban még a következők olvashatók:

„Wilson kijelentette, hogy a Führernek nem kell egyebet tennie, mint egyszerüen elövenni egy ív tiszta papirost és ezen felsorolni az öt érdeklö kérdéseket; az angol kormány a maga részéről kész arra, hogy ezeket megbeszélje."

Dirksennek 1939 augusztus 1-én A. 3107 szám

* Akkor még nem volt Marshall-terv, Angliának tehát volt miből fizetnie.

alatt Berlinbe küldött jelentése sokkal konkrétebb és a piszkos alkunak már kész tervét tartalmazza:

1. Németország kötelezi magát, hogy nem avatkozik be az Angol Birodalom ügyeibe.

2. Nagybritannia kötelezi magát arra, hogy Németországnak Kelet- és Délkelet-Európában levő érdekszféráit teljes mértékben tiszteletben tartja. Ennek következményeként Nagybritannia visszavonná azokat a garanciákat, amelyeket a német érdekszférában levő néhány államnak nyujtott. Ezenfelül Nagybritannia kötelezi magát oly irányú tényked ésre, hogy Franciaországot rábírja a Szovjetunióval fennálló szövetség felmondására és arra, hogy felmondja összes délkeleteurópai kötelezettségeit.

3. Nagybritannia kötelezi magát arra, hogy megszakítja a Szovjetunióval kötendő szövetségről jelenleg folytatott tárgyalásokat.

A „német érdekszférában levő néhány állam" egyike természetesen Lengyelország volt. Nyugodtan, higgadtan írunk erről, mert szemünk előtt tartjuk Sztálinnak azt a kijelentését, hogy naiv dolog volna erkölcsről beszélni olyan emberekkel kapcsolatban, akik előtt teljesen idegen az emberi erkölcsiség.

Arról volt itt szó, hogy Nagybritannia Lengyelország rovására biztosítsa saját számára a hitleri Németországgal való együttmüködést s Németországot a Szovjetunió ellen bátorítsa. Lengyelország az angol politikusok számára csupán közbeeső állomás, jelentéktelen lépés volt a főcéljuk felé vezető úton. Ezeknek az okmányoknak a világá-

nál könnyen megérthetjük, miért szabotálták a moszkvai tárgyalásokat.*

S mindez abban az időben történt Londonban, amikor a lengyel-angol szövetségi okmányon a tinta még meg sem száradt! Lengyelország ebben az időben igazán eredményesen siettethette volna a maga számára a Szovjetunió segítségének biztosítását, siettethette volna azt, hogy Nagybritannia és Franciaország — a Lengyelországnak nyujtandó valódi garancia kérdésében — kénytelen legyen a Szovjetunióval megállapodni. Lengyelországnak kellett volna akkor a Szovjetunióval való szövetséget keményen követelnie. Lengyelország kötelessége lett volna, hogy a legélesebben kifejezést adjon afeletti türelmetlenségének, hogy a moszkvai tárgyalások csigalassúsággal folynak.

Ehelyett azonban...

Ehelyett a moszkvai tárgyalások eredmény nélkül megszakadtak. Fentebb mondottuk már, hogy a tárgyalásoknak Beck külügyminiszter adta meg a kegyelemdöfést. A világ erről a tényről Vorosilov marsallnak az „Izvesztija" számára 1939 augusztus 27-én adott intervjújából szerzett tudomást. A történelmi intervjút itt közöljük:

„*Kérdés:* Hogyan végződtek az angol és francia katonai bizottságokkal folytatott tárgyalások?

---

* Az angol-német viszony illusztrálása kedvéért hozzátesszük még, hogy Dirksen „zárójelentésében", amelyben londoni német nagyköveti minőségében végzett egész esztendei munkásságának a háború kitörése után, mérlegét adja, idézi Halifax angol külügyminiszterrel folytatott megbeszélését: „Halifax egyenesen odáig ment, hogy kijelentette, életének legszebb pillanata lenne, amikor a Führer londoni hivatalos látogatása alkalmával a király oldalán végigkocsizna a Mallon." (A Buckingham palotához vezető londoni út. — *Szerző.*)

Felelet: A tárgyalások a felmerült komoly ellentétek következtében megszakadtak. A katonai bizottságok elutaztak Moszkvából.

Kérdés: Megtudhatjuk-e, miben álltak ezek az ellentétek?

Felelet: A szovjet katonai bizottság véleménye az volt, hogy a Szovjetunió, mivel a támadóval nincs közös határa, Franciaország, Anglia és Lengyelország számára csak úgy nyujthat segítséget, ha csapatai lengyel területen átvonulhatnak. Más olyan út ugyanis nincs, amelyen a szovjet csapatok a támadók haderejével találkozhatnának. Mint ahogyan az elmúlt világháborúban az angol és amerikai csapatok nem müködhettek volna együtt a francia haderövel, ha nem tették volna lehetövé számukra, hogy francia területen operáljanak, éppen úgy a szovjet haderö sem müködhetnék együtt a francia és angol fegyveres erökkel, ha a lengyel területen való átvonulást nem tennék számára lehetövé. A szovjet álláspontja természetes és kézenfekvö. Az angol és francia katonai missziók azonban ezt az álláspontot nem tették magukévá, a lengyel kormány pedig nyiltan kijelentette, hogy a Szovjetunió katonai segítségére nincs szüksége s azt nem is fogadja el. Ez az a körülmény, mely lehetetlenné tette, hogy a Szovjetunió ezekkel az országokkal együttmüködjék. Ez az alapja az ellentéteknek s a tárgyalások is emiatt szakadtak meg."

A szovjet politikának nem sikerült megtörnie a Chamberlainek, Daladierek és Beckek ellenállását s az utolsó pillanatban — Európa nagy veszedelmének elöestéjén — a nemzetek fasisztaellenes arcvo-

nalát nem sikerült összehoznia. A háborús uszítók mégegyszer diadalmaskodtak. Még egyszer abban a hitben ringatták magukat, hogy Németországot — Lengyelország rovására — sikerült Kelet felé, először Lengyelország, azután pedig a Szovjetunió ellen taszítaniok. Azt hitték, hogy Hitler hajlandó lesz az ő kedvükért a szovjetellenes csendőr szerepét játszani. Igaz ugyan, hogy az ilyen csendőrt gazdagon megjutalmazták volna. (Mindenekelőtt természetesen — idegen területtel.)

Hitler azonban nem mint csendőr, hanem mint Európa ura és parancsolója kívánt Kelet felé menetelni. Ezért — és csakis ezért — nem pedig a Lengyelországgal szemben papíron vállalt kötelezettség folytán, volt kénytelen Chamberlain és Daladier röviddel később, megüzenni — de csakis megüzenni ... — neki a háborút.

Ilyen körülmények között lehet-e csodálkozni azon, hogy a Szovjetunió — noha sohasem bízott a hitleri Németországban s noha azt kezdettől fogva a legélesebben elítélte — akkor is, mikor mások támogatták — 1939 augusztus végén elfogadta a német ajánlatot és aláírta Németországgal a megnemtámadási egyezményt. Szabad lett volna-e ki nem használnia — a fasiszta hatalom feletti későbbi győzelem érdekében is — a kínálkozó alkalmat, hogy összezúzza a háborús uszítóknak azt a tervét, hogy Németországot, Lengyelország feláldozásával, az elszigetelt Szovjetunió ellen zudítsák?

Helyesen boncolja a Szovjetunió akkori helyzetét a Szovjet Tájékoztatási Iroda „Történelemhamisítók" című kiadványa, amelyben a következőket olvashatjuk:

„A Szovjetunió a következő két eset között választhatott: *vagy* elfogadja a német javasla-

tot, s a maga biztonsága érdekében megköti a megnemtámadási egyezményt, amivel bizonyos időre biztosítja a maga számára a békét s ezt az időt arra használhatja fel, hogy haderejét az esetleges támadás esetére jobban felkészítse;

vagy elutasítja a megnemtámadási szerződés megkötésére irányuló német javaslatot s ezzel a nyugati hatalmak provokátorai számára lehetővé teszi, hogy őt — a teljes elszigeteltség állapotában és a legkedvezőtlenebb helyzetben Németországgal azonnali háborúba sodorják.

Ilyen körülmények között a szovjet kormány kénytelen volt úgy dönteni, hogy a megnemtámadási szerződést Németországgal megköti."

Ezt nyiltan és maradéktalanul fel kell tárnunk, s meg kell döntenünk az 1939 augusztus végi és szeptemberi reakciós propagandának a lengyel társadalom körében még mindig pislogó maradványait, amelyeket a nyugati provokátorok a háború után tovább is szítani igyekeznek. Ennek a propagandának a valódi értelme az volna, hogy: a szanációs Lengyelország gyülöli ugyan a Szovjetuniót, annak segítségére nincs szüksége és csapatait a saját területén át nem engedi — ellenben a Szovjetuniónak „nincs joga" ahhoz, hogy a saját határait — legalább átmeneti időre — biztosítsa s ezáltal időt nyerjen ahhoz, hogy a hitleri támadás ellen jobban felkészülhessen.

Éppen ezért minden szava igaz és helytálló a Vorosilov-féle — fentemlített — intervjú utolsó bekezdésének, amelyben a marsall megjegyezte:

„Az Angliával és Franciaországgal folytatott katonai tárgyalások nem azért szakadtak

meg, mert a Szovjetunió megnemtámadási szerződést kötött Németországgal, hanem — éppen megfordítva — a Szovjetunió azért kötött megnemtámadási szerződést Németországgal, mert — egyebek között — a Franciaországgal és Angliával folytatott katonai tárgyalások is holtpontra jutottak s mert e tárgyalások folyamán áthidalhatatlan ellentétek merültek fel."

Ezt a magunk részéről még annak a megállapításával egészíthetjük ki, hogy az események időrendi lefolyása cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy az angol-francia-szovjet tárgyalások (1939 április-augusztus) nem azért végződtek kudarccal, mert a Szovjetunió megnemtámadási szerződést kötött Németországgal, hanem ellenkezőleg — a Szovjetunió (1939 augusztus 23-án) azért kötött megnemtámadási szerződést Németországgal, mert az angol-francia-szovjet megbeszélések, a Chamberlain-féle Anglia, a Daladier-féle Franciaország és a Beck-féle Lengyelország hibájából — kudarccal végződtek. Pedig a szovjet diplomácia óriási erőfeszítéseket tett, az első perctől kezdve félreverte a harangokat, s első volt, amely évek óta követelte, hogy a hitleri agresszió által fenyegetett államok lépjenek egymással védelmi szövetségre.

A szovjet politika mindenre kiterjedő előrelátása azonban teljes egészében csak később nyilatkozott meg. Mikor a szanációs Lengyelország villámgyors összeomlása után elfoglalta Belorussziát és Nyugat-Ukrajnát, azzal nemcsak a történelmi igazságnak szerzett érvényt, a belorussz és az ukrán nemzetek számára, hanem a későbbi győzelemnek is megvetette alapját. 1939 szeptember 17-ének rendkívül fontos szerepe volt a hitlerizmus

ellen folytatott egész háborúban, mert ez teremtette meg a demokratikus tábor későbbi győzelmének a lehetőségét és Lengyelország felszabadulásának legfontosabb, sőt alapvető előfeltételét.

A szovjetellenes politikusok közül nem más, mint maga Churchill volt az első, aki ezt teljes mértékben értékelte. Churchill 1939 október 1-én, az angol alsóházban mondott beszédében — a tőle annyira megszokott szovjetellenes megjegyzések egész sora után megállapította, hogy:

„Az a körülmény, hogy a szovjet hadseregnek ezen a vonalon kellett megállnia a hitleri Németországban rejlő fenyegetés miatt — Oroszország biztonsága szempontjából — természetes és nélkülözhetetlen. Mindenesetre ott állnak azon a vonalon, így tehát kialakult a keleti front, amelyet a hitleri Németország nem mer megtámadni. Annak, hogy Ribbentropot az elmúlt héten Moszkvába hívták, egyedüli célja az, hogy ezt a tényt tudomásul vegye, sőt tudomásul vegye azt is, hogy Hitlernek a Balti-államokat és Ukrajnát illető tervei holtpontra jutottak."

Ennek következtében a Szovjetunió több mint húszhavi békét biztosított magának, amit arra használt fel, hogy a Hitlerrel való harcra intenzíven felkészüljön. Ennek tulajdonítható, hogy a hitleri haderőnek a Szovjet elleni offenzívát nem a Narva-Minszk-Kiev-vonalon, hanem attól többszáz kilométerrel nyugatra kellett megkezdenie, ami kétségkívül megrövidítette a háború időtartamát és siettette Európa felszabadítását a hitleri járom alól.

De térjünk vissza 1939 augusztusához. A szanáció vezető emberei a maguk örületében Lengyel-

országot a halálos veszedelem órájában bámulatos következetességgel juttatták a teljes elszigeteltségbe...

A szanációs államférfiak egyébként végig következetesek maradtak és pedig nemcsak külpolitikai tekintetben. Világos volt, hogy ha már a szanációs politika következtében a német támadással szemben kizárólag a saját erőinkre voltunk utalva (Angliának mindössze öt hadosztálya volt a messze nyugaton...) — az ország védelmét csak a nemzet összes erőinek maximális mozgósítása útján hosszabbíthattuk volna meg. A nemzet 1939 augusztus utolsó napjaiban várta is, hogy a kormány valami olyan gesztust mutasson, amely elárulja, hogy a nemzetet egységesíteni kívánja. Számítottak arra, hogy a politikai foglyok amnesztiát kapnak, számítottak az antifasiszta intézkedések egész sorára, amelyek mind elősegítették volna, hogy a nemzet erői egyesüljenek a harcra. Alig várták, hogy ez bekövetkezzék, hiszen a fasizmus ellen kellett küzdeni!...

Ehelyett azonban mi történt? — Kostek-Biernacki vajdát nevezték ki különleges hatáskörrel felruházott belügyi kormánybiztossá! Ma már hihetetlenül hangzik ez, de hiszen valamennyien emlékezünk rá. Az összes gyalázatos hóhérok közül éppen öt, a lengyel munkások és parasztok véreskezü hóhérját, a Berezában és Brzesc-ben kiképzett szadistát választották ki.

Ez nem jelenthetett mást, mint hogy: „nincs itt semmi probléma, nincs semmi barátkozás, csak — nyakonragadni és mars a hadseregbe!"

De a szanáció nem lett volna hü önmagához, ha haldoklásának utolsó pillanatában is meg nem szólaltatta volna a nemzet előtt az önimádat harso-

náit, ami ebben az elbizakodott, dölyfös szólamban jutott kifejezésre: „Vezér, vezess minket Berlin ellen!“

De a „vezérnek“ már eszében sem volt Berlin...

•

Borzalmas a szanációs kormányok alatti burzsoá „függetlenségnek“ ez a rövid mérlege. Borzalmas, de ugyanakkor tanulságos is. Sokkal többet mond, mint bármennyi öles beszámoló a burzsoázia önzéséről és kozmopolitizmusáról, minden hazafias érzésből való kivetközöttségéről, egyedül és kizárólag csak a saját osztályérdekeinek való szolgálásáról.

Inkább elpusztulni a Szovjetunió segítsége nélkül, mint megmenekülni a munkás-paraszt állam segítsége révén — íme, ez az értelme a szakadék szélén álló lengyel burzsoázia politikájának. Igaz, hogy ezt a Pilsudski-tábor, a nemzeti demokraták és a jobboldali szocialisták inkább így értelmezték: inkább vesszen el az *ország* a szovjet segítsége nélkül, inkább próbálja mezítelen ökleivel feltartóztatni a német tankokat — semhogy a szocialista állam segítségével meneküljön meg.

Közben pedig — ők maguk — már készülödtek — Zaleszczykibe...*

* A lengyel kormány székhelyét a fenyegetett Varsóból már a háború első napjaiban előbb Lublinba, majd a bukovinai határ mentén fekvő Zaleszczykibe tette át.

VI. fejezet

AZ ÚJ JÖVŐ ELŐHÍRNÖKEI

Függetlenségének mindkét időszakában a birtokos rétegek kormányozták Lengyelországot. Mind a két időszak egyformán — a nemzeti függetlenség elvesztésével végződött. Ez történt a XVIII. század végén és ez történt 1939-ben is. Az első alkalommal Lengyelországot a népellenes nemesi önkényuralom, a másodikban az ugyancsak népellenes s a nagybirtokosokkal és az arisztokráciával szövetkezett burzsoázia kormányozta. Ebből csak egyetlen következtetést lehet levonni: a lengyel nemesi önkényuralom és a lengyel burzsoázia a nemzet számára nemcsak a jólétet, de függetlensége fenntartását sem tudta biztosítani.

Rabságunk két korszaka után kétízben támadtunk önálló állami életre. Egyszer 1918-ban, az oroszországi Nagy Szocialista Forradalom eredményeként, a nemzetek egyenjogúsítását követelő, a minden néven nevezendő hódítást és a gyengébb népek leigázását elítélő — lenini jelszavak győzelme következtében. Másodszor — 1944/45-ben, a Vörös Hadseregnek, a Nagy Forradalom gyermekének a fasizmus felett aratott győzelme következtében. Ebből egyetlen következtetés vonható le: Lengyel-

ország függetlenségének kedvező külföldi erők az összes országok népi demokratikus erői, elsősorban pedig a hatalmas szocialista nagyhatalom — a Szovjetunió.

Ebben a két alapvető következtetésben egész ezeréves történelmünk értelme bentfoglaltatik. Már magának 1939 szeptemberének lefolyása, de az egész megszállási időszaknak és a felszabadulás után eltelt öt esztendőnek a lefolyása is zárt sorozatát adja nemzetünk történelmi eseményeinek, amelyek mindegyike régi és új történelmünk örök igazságait bizonyítja. Nemzetünk szabadsága és jóléte a nemzeti függetlenségnek és a nemzet társadalmi felszabadulásának egymással elszakíthatatlanul összeforrt kérdésében rejlik.

Lengyelország ügye — az egész nemzet, nem pedig csak a maroknyi birtokososztály ügye, — kifelé és befelé egyaránt a népi demokratikus erőkön nyugszik. Az 1939 szeptemberi harcban nemzetünk bebizonyította egységét és erejét. De bebizonyította azt is, hogy ez az erő nem a szanációs — nemzeti demokrata — ONR vezetés következtében, hanem éppen annak ellenére született meg. A lengyel nép nem a Smiglyk, Beckek és Bieleckiek irányítása alatt rohant puszta öklével a német tankok ellen, hanem az ő irányításuk ellenére. Nélkülük harcolt a vezetőitől elhagyott lengyel katona, nélkülük védekezett kezdetleges sáncai között a hősies Varsó, nélkülük álltak elő a munkászászlóaljak, amelyeknek egyetlen hazafias jelszavuk ez volt: „Megvédjük Varsót, megvédjük a varsói proletariátus szeretett városát!"

Nélkülük, sőt akaratuk ellenére törtek ki a börtönökből a húsz éven át üldözött lengyel kommunisták, hogy a börtön cellájából egyenesen, gyak-

ran rabruhában a barikádokra rohanjanak, hogy ott másokat is harcra tüzeljenek és maguk is az első sorokban vegyenek részt a harcban. Ezerszámra sorolhatnánk fel példákat, de csak egyet említünk: Marian Buczek hosszú éveken át volt foglya a lengyel reakciónak. Fiatal életéből összesen tizenhat évet töltött Lengyelország különböző börtöneiben. Óriási volt sérelmeinek a számlája. Grabowski „igazságügyminiszter úr" az utolsó napig nem engedte ki a raviczi börtönből. Kommunista társaival együtt saját erejéből tört ki onnan akkor, amikor a hitleri haderő már átlépte a lengyel határt. Elindult kelet felé, csatlakozott az első katonai alakulathoz és Varsó védelmében Ozarownál halt hősi halált.

De ők — az akkori Lengyelország urai — egész más gondolatokkal voltak elfoglalva... Grabowski miniszter úr már sebtében csomagolt, hogy Zaleszczykibe utazzék, de arra még volt gondja, hogy három nappal a háború kitörése előtt (pontosan három nappal 1939 szeptember elseje előtt!), mikor mindenki a politikai amnesztiát várta — Witold Kolskit, az ismert lengyel kommunistát — külön fedezet mellett kísértesse a varsói, mokotówi börtönből a német határmenti raviczi börtönbe... Ma, mikor a Doboszynski-féle bünper tanúvallomásait már ismerjük, tudjuk, hogyan kell ezt értenünk. Nemcsak a kicsinyesség tetőfoka volt ez a politikai ellenféllel szemben, aki a Hitler elleni harcban kitünő szövetséges lehetett volna, hanem egyszerüen a „November 11 Klub" folytatása — a hitleri ügynökség munkája a lengyel kormány kebelében. Hiszen természetes, hogy ennek a rendelkezésnek egyetlen célja az volt, hogy Witold Kolskit kiszolgáltassák a hitleristáknak...

Sokatmondó és jellemző, hogy Grabowski úr ma külföldön, gondtalanul rágalmazza Lengyelországot, Witek Kolski pedig Lengyelország területén partizánharcban halt hősi halált.

Nemzetünk 1939 szeptembere után a hitleri megszállók elleni harcban is egységéről és erejéről tett tanúságot. De ez az egység és erő nem a szanációs — nemzeti demokrata — ONR és burzsoá vezetés következtében, hanem annak ellenére született meg. Nem a Sosnkowskiak, Bor-Komorowskiak, és Doboszynskiak vezetésével indultak a lengyel hazafiak német katonavonatokat a levegőbe röpíteni, hanem nélkülük és ellenük. Mikor azok nemcsak kihúzták magukat a harc elöl, hanem azt még késleltetni is akarták, és pedig azzal a hazug jelszóval, hogy egyelőre „lábhoz tett fegyverrel" kell várakozni — a nemzet nem várt. A nemzet harcolt és követte azokat, akik ebben a harcban vezérei voltak.

Nemzetünk egységet és erőt mutatott az utolsó, a felszabadításokért folytatott harcokban is, amikor a Vörös Hadsereg és az I. Lengyel Hadsereg csapatai hazánk földjére léptek s az ellenséget maguk előtt üzték nyugat felé, a német határig és azon is túl. Ezt az erőt és egységet nem a szanációs — nemzeti demokrata — ONR vezetés váltotta ki, hanem annak ellenére született meg. Bizony, nem Sosnkowski, Raczkiewicz, Bielecki, vagy Mikolajczyk érdeme, hogy a háború befejező szakaszában aránylag óriási erőkkel vettünk részt. Ők akkor a jobboldali Honi Hadsereg tisztjeit dirigálták — őket utasították hadseregünk bomlasztására, hazafias tisztjeink meggyilkolására. Ők szervezték a szökéseket s a megszálló, betolakodott ellenség elleni harc közben alattomosan döftek tört a nemzet há-

tába. Következetesek voltak: végig kitartottak a hitleri megszállók mellett. De a nemzet is következetes volt — azok után ment, akik belőle nőttek ki s a függetlenségért folyó harcot egybekötötték a dolgozó ember társadalmi szabadságáért folyó harccal. Ezért nem volt frázis a mi „Berlin ellen!" jelszavunk, melynek hangoztatása mellett valóban ki is tűztük a lengyel lobogót a szovjet lobogó mellé az elfoglalt Berlin falaira.

Nemzetünk egységet és erőt mutatott abban a harcban is, melynek célja az volt, hogy hazánkban a kizsákmányolás rendszere helyett népi demokratikus rendszer épüljön fel. Tanúbizonyságot tett erről az erőről és egységről a nemzet a lengyel és angolszász burzsoázia ellenséges ügynökségei elleni harcában — elsősorban az angol-amerikai főügynök Mikolajczyk és az őt segítő gaz, földalatti alakulatok elleni hadjáratában is. A lengyel munkásosztály és parasztság tisztában van azzal, hogy ha Lengyelországban nem győztük volna le a reakciót, a munkás még mindíg a kapitalistáknak dolgoznék, mint ahogy régen dolgozott — s teljesen mindegy, hogy ez a kapitalista „honi" kapitalista-e, vagy idegen? A paraszt pedig tovább verejtékezhetnék azért, hogy a nagybirtokos még jobban meggazdagodjék. Szó sem lehetett volna sem ipari fejlődésünk nagyszerű üteméről, sem az újjáépítésben elért sikereinkről.

Népünk egységet és erőt mutatott az Odera és Nysamenti földjeink visszaszerzése terén is. Ezt az erőt és egységet sem Mikolajczyk és az ő angol urai adták, hanem nélkülük, sőt ellenükre született meg. A lengyel nép újjáépítette a visszaszerzett földeket! Hiába támadta meg Byrnes és Marshall a jaltai és potsdami egyezményekben lefektetett két-

ségtelen jogainkat az új határokra vonatkozóan. Olyan példátlan erőkifejtéssel építettük újjá ezt a területet, amilyenre csak valóban szabad nép képes. Amikor nemzetünk a saját maga számára megkövetelte a történelmi igazságot, s megkövetelte hogy ősrégi területeinket visszakapjuk, ugyanakkor ugyanezt a mértéket, ugyanezt az igazságot alkalmazta a testvéri ukrán és belorussz nemzetekkel szemben is. Elfogadta igazságos keleti határainkat, mint a barátság és testvériség zálogát, nem pedig mint idegen földek és javak meghódítására és elrablására szolgáló kapukat. Ez teremtette meg a Szovjetunióval való tartós és szivélyes szövetségünkre támaszkodó szuverén külpolitikánk alapját.

Nemzetünk olyan egységet és erőt mutatott, amilyenre eddig történelmünkben nem volt példa. Nemcsak azért van ez így, mert a társadalomban végbement forradalmi átalakulások következtében Lengyelország most először vált saját népének igazi hazájává, hanem azért is, mert külső szövetségeinkben azokra a nemzetközi erőkre támaszkodunk, amelyeknek velünk közös célja a béke és a demokrácia győzelmének megőrzése. Alapvető és főszövetségesünk a Szovjetunió, a győzelmes Szocialista Forradalom hatalmas országa, a világ első szocialista munkás-paraszt állama. Szövetségeseink az összes népi demokratikus államok, amelyek velünk együtt haladnak a szocializmus felé. Most is, mint történelmünk folyamán mindenkor, szövetségeseink — az egész világon élő egyszerű emberek tíz és százmilliói, akik békét, és demokráciát akarnak és harcolnak is érte.

Mindezeknek köszönhető, hogy nem üres dicsekvés, hanem való igaz, és pedig konkrét tényeken és számadatokon alapuló igazság, hogy már ma olyan

erősek vagyunk, amilyenek eddig sohasem voltunk. Ipari termelésünk már 1949-ben több mint másfélszerese volt a háború előttinek. Mezőgazdasági termelésünk a fő kenyérmagvakban ma már hektáronként másfélszer nagyobb, mint a háború előtti termelés volt. Újságjaink és könyveink példányszáma sokszorosan fölülmúlja a háborúelőtti példányszámokat. Tanulóifjúságunk létszáma ugyancsak erősen meghaladja a háború előttit. Iparunk, mezőgazdaságunk és kultúránk ma azoknak a tulajdona, akik azt kitermelték és művelik, vagyis az egész dolgozó lengyel népé.

Ezer éves történelmünk tanításaiból most először vontuk le a helyes következtetéseket. Ezen az úton, a demokráciának országunkon belül való megerősítése és elmélyítése útján, a béke és a demokrácia összes erőivel való testvéri szövetségünk megerősítése útján, mindenekelőtt pedig a szocializmus és a béke védőbástyájával — a Szovjetunióval való szövetségünk útján látjuk a lehetőségét annak, hogy a valóban független, szabad, gazdag és boldog Lengyelországot felépítsük.

Ezen az úton legyőzhetetlenek vagyunk.

A lengyel munkásosztály és parasztság, a lengyel dolgozó értelmiség, minden dolgozó, aki történelmünk folyamán most először építi országunk új életét, most először érzi magát saját hazájában gazdának — ezek az egyszerű emberek nem üres harsonások. A munka egyszerű emberei nem hencegnek eredményeikkel, pedig sokkal több eredményt tudnának felmutatni a Népi Lengyelország öt esztendeje alatt, mint a burzsoázia saját uralmának huszonegy éve alatt. Ezek az egyszerű emberek kritikus szemmel vizsgálják mai eredményeiket s még

szebb és még nagyobb, új feladatokat tűznek ki maguk elé.

Ezek az egyszerű emberek a mi új jövendönk elöhírnökei.

Olyan jövendö ez, amelyben nem lesz nyomor, nem lesz munkanélküliség, nem lesz elmaradottság és nem lesz — háború.

Varsó, 1949 szeptember.

A SZERZŐ MEGJEGYZÉSE

E füzet megírásához az alanti forrásmunkákat vettem igénybe:

Boleslaw Bierut: — Beszámoló az Egyesült Lengyel Munkáspárt 1948 decemberében, Varsóban megtartott Első Kongresszusán.

Hilary Minc: — u. a.

„A diplomácia története", III. kötet — „Goszpolitizdat" Moszkva, 1945.

„Okmányok és anyagok a II. világháború előzményeiről." I. és II. kötet. — „Ksiazka i Wiedza" (Könyv és Tudomány) Varsó, 1949.

„Történelemhamisítók" — „Prasa Wojskowa" (Katonai Sajtó), Varsó, 1949.

„Nowe drogi" (Új utak) — Az Egyesült Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságának folyóirata, 6. sz. Varsó, 1947 november.

„Kleska wrzesniowa i jej winowajcy" (A szeptemberi katasztrófa és annak okozói) Tadeusz Daniszewski előadásai az Egyesült Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő pártiskolában.

A szövegben hivatkozott diplomáciai levéltári anyagok a Nemzetközi Ügyek Lengyel Intézetéből származnak.

A fordítást átnézte: Kerek Ernő — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.

(271)— 2512. Franklin-nyomda N. V. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Janka Gyula igazgató.